

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет
Кафедра економіки праці та розвитку сільських територій**

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан агробіологічного факультету

д. с.-г. н., проф. _____ В.О. Забалуєв

“ ____ ” _____ 2016 р.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС

дисципліни

**“ЕКОНОМІКА І ПІДПРИЄМНИЦТВО,
МЕНЕДЖМЕНТ (розділ «Підприємництво»)”**

для підготовки фахівців:

ОКР «Бакалавр», з напрямку підготовки – „Агрономія”

КИЇВ-2016

ЗМІСТ

	<i>Стор.</i>
1. Робоча програма навчальної дисципліни.....	3
2. Конспекти лекцій НПП, який відповідає за викладання дисципліни.....	28
3. Підручники, навчальні посібники, методичні матеріали щодо вивчення дисципліни для студентів денної та заочної форм навчання.....	52

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БІОРЕСУРСІВ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**
Економічний факультет
Кафедра економіки праці та розвитку сільських територій

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан агробіологічного факультету

д. с.-г. н., проф. _____ В.О.Забалуєв

“ _____ ” _____ 2016 р.

РОЗГЛЯНУТО І СХВАЛЕНО

на засіданні кафедри економіки праці
та розвитку сільських територій
(протокол № 15 від “01” червня 2016 р.)
Завідувач кафедри, д.е.н., проф.

_____ Єрмаков О.Ю.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
“ЕКОНОМІКА І ПІДПРИЄМНИЦТВО, МЕНЕДЖМЕНТ
(розділ «Підприємництво»)”

ОС (ОКР) «Бакалавр» напрям підготовки 6.130100 «Агрономія»;

Факультет: Агробіологічний

Розробник:

доцент кафедри економіки праці та розвитку сільських територій НУБіП України,
к.е.н., доцент Балан О.Д.

Київ – 2016 р.

1. Опис навчальної дисципліни

ЕКОНОМІКА І ПІДПРИЄМНИЦТВО, МЕНЕДЖМЕНТ (розділ «Підприємництво»)

6.130100 «Агрономія»

Галузь знань, напрям підготовки, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень				
Освітньо-кваліфікаційний рівень	ОКР “Бакалавр”			
Напрямок підготовки	6.130100 «Агрономія»			
Спеціальність	-			
Спеціалізація	-			
Характеристика навчальної дисципліни				
	денна форма навчання		заочна форма навчання	
	Агр	Агр с.т.н.	Агр	Агр с.т.н.
Вид	Обов’язкова			
Загальна кількість годин	120	90	120	90
Кількість кредитів ECTS	4	3	4	3
Кількість змістових модулів	2	2	2	2
Курсовий проект (робота) (за наявності)				
Форма контролю	Екз	Екз	Екз	залік
Показники навчальної дисципліни для денної та заочної форм навчання				
	денна форма навчання		заочна форма навчання	
	Агр	с.т.н.	Агр	с.т.н.
Рік підготовки (курс)	4	3	5	2
Семестр	7	6	9	4
Лекційні заняття	13	30	8	6
Практичні, семінарські заняття	13	30	8	6
Лабораторні заняття	-	-		
Самостійна робота	94	30	104	78
Індивідуальні завдання	-	-		
Кількість тижневих аудиторних годин для денної форми навчання	3	4		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Дисципліна „Економіка і підприємництво, менеджмент” вивчає особливості раціональної організації виробництва та його ефективного ведення на засадах підприємницької діяльності в сільськогосподарських підприємствах різних форм власності і господарювання - господарських товариствах, сільськогосподарських виробничих кооперативах, приватних підприємствах, фермерських господарствах тощо.

Мета вивчення курсу – озброїти майбутніх спеціалістів теоретичними і практичними знаннями з ефективної організації сільськогосподарського виробництва в ринкових умовах.

Завдання курсу:

- сформувати в студента сукупність знань про закономірності розвитку сільськогосподарського виробництва в ринкових умовах;
- надати практичні навички студентам з ефективної організації трудових процесів в галузях агропромислового виробництва;
- озброїти прийомами та методами нормування праці на різних роботах у сільськогосподарському виробництві, навчити користуватися довідниками нормативних матеріалів;
- навчити майбутніх фахівців застосовувати різні мотиваційні стимули ефективної роботи працівників адекватні для тих чи інших умов, форми й системи оплати праці;
- забезпечити оволодіння студентами способами планування виробничої діяльності;
- ознайомити з досвідом роботи та світовими тенденціями в сфері організації підприємницької діяльності в аграрному секторі.

В результаті вивчення курсу “ Економіка і підприємництво, менеджмент” студент повинен знати:

- особливості розвитку організаційних форм сільськогосподарського виробництва в ринкових умовах господарювання;
- основи організації підприємницької діяльності в аграрних формуваннях;
- систему, принципи і методи планування діяльності аграрних формувань, а саме: стратегічне, поточне, бізнес-планування та оперативне;
- ресурсний (земельний, технічний, трудовий) потенціал сільськогосподарських підприємств і організацію його раціонального використання для ефективного ведення сільськогосподарського виробництва;
- раціональну організацію земельної території аграрних формувань;
- методи визначення норм виробітку, форми і системи оплати праці в сільському господарстві;
- раціональні способи організації виробничих процесів в рослинницьких і тваринницьких галузях;

- формування фінансів та джерела доходів, розподіл прибутків сільськогосподарських підприємств.

На підставі одержаних знань студент повинен вміти:

- обґрунтовувати організаційно-економічні заходи, спрямовані на підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в умовах ринкових відносин;
- організувати раціональне використання земельних, матеріально-технічних і трудових ресурсів для ефективного виробництва сільськогосподарської продукції;
- складати технологічні карти вирощування сільськогосподарських культур і робочі плани по періодах польових робіт, визначати потребу в робочій силі і засобах виробництва;
- здійснювати економічну оцінку прогресивних організаційно-технологічних прийомів вирощування сільськогосподарських культур;
- розраховувати норми виробітку на ручні та механізовані роботи в рослинництві;
- оцінювати кінцеві результати фінансово-господарської діяльності аграрних формувань;
- загальні принципи організації праці, види й форми поділу і кооперації праці, раціональні режими праці і відпочинку та застосовувати їх на практиці;
- специфіку сільськогосподарської праці, суть соціально-трудових відносин, загальні положення і тенденції розвитку ринку праці на селі, основи соціального захисту працівників.

3. Програма та структура навчальної дисципліни для:

– повного терміну денної (заочної) форми навчання

6.090101 “Агрономія”

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма							Заочна форма					
	тижні	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
			л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Змістовий модуль 1. Основи підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки													
Тема 1. Предмет, завдання і методи навчальної дисципліни	1	10	1	2			6	11	2				9
Тема 2. Основи підприємництва в аграрних формуваннях	2	10	1	2			6	9					9
Тема 3. Форми власності і господарювання	3	10	1	2			6	10	1				9
Тема 4. Інтеграція та кооперування сільськогосподарських обслуговуючих та переробних підприємств	4	10	1	2			6	10		1			9
Тема 5. Орендні відносини в аграрних формуваннях	5	10	1	2			6	10		1			9
Тема 6. Внутрішньогосподарське планування в аграрних формуваннях	6	8	1	2			6	10	1	2			7
Разом за змістовим модулем 1	58		6	12			34	60	4	4			52

– скороченого терміну денної (заочної, в т.ч. Мукачево і Бобровиця) форми навчання

6.090101 “Агрономія”

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма							Заочна форма					
	тижні	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
			л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Змістовий модуль 1. Основи підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки													
Тема 1. Предмет, завдання і методи навчальної дисципліни	1	9	2	2			5	8	2				6
Тема 2. Основи підприємництва в аграрних формуваннях	2	5	2	2			5	8		1			7
Тема 3. Форми власності і господарювання	3	9	2	2			5	6					6
Тема 4. Інтеграція та кооперування сільськогосподарських обслуговуючих та переробних підприємств	4	5	2	2			5	7					7
Тема 5. Орендні відносини в аграрних формуваннях	5	10	2	2			6	8		1			7
Тема 6. Внутрішньогосподарське планування в аграрних формуваннях	6	6	2	2			6	8	1	1			6
Разом за змістовим модулем 1	44		12	12			14	45	3	3			39

4. Теми семінарських занять

№ з/П	Назва теми	Кількість годин
-	-	-

5. Теми практичних занять

№ з/П	Назва теми	Кількість годин
1	Трансформація земельних угідь	4
2	Планування урожайності і валових зборів продукції рослинництва	4
3	Складання технологічних карт вирощування сільськогосподарських культур	6
4	Нормування праці на механізованих польових роботах	4
5	Нормування ручних і транспортних робіт	4
6	Оплата праці в рослинництві	4

6. Теми лабораторних занять

№ з/П	Назва теми	Кількість годин
-	-	-

7. Контрольні питання, комплекти тестів для визначення рівня засвоєння знань студентами

Контрольні питання

1. Основні теоретичні положення науки “Організація підприємницької діяльності”.
2. Предмет і метод курсу «Організація підприємницької діяльності».
3. Завдання курсу «Організація підприємницької діяльності».
4. Розвиток аграрного виробництва в ринкових умовах.
5. Форми власності і господарювання на селі.
5. Поняття сільськогосподарського підприємства.
6. Роль і умови ефективної роботи сільськогосподарського підприємства в ринковій економіці.
6. Складові ланки сільськогосподарських підприємств та їх взаємодія.
7. Види сільськогосподарських підприємств.
8. Характеристика об’єднань сільськогосподарських підприємств.
9. Організаційно-економічні та правові основи створення сільськогосподарських підприємств різних форм власності і господарювання.
10. Організаційно-економічні основи функціонування сільськогосподарських підприємств різних форм власності і господарювання.
11. Поняття і зміст підприємництва.
12. Середовище, функції та модель підприємництва.
13. Способи і методи вибору напрямків підприємницької діяльності в сільськогосподарських підприємствах.
14. Система планування в сільськогосподарських підприємствах, його принципи та методи.
15. Стратегічне і перспективне планування розвитку сільськогосподарського підприємства.
16. Бізнес - планування розвитку сільськогосподарського підприємства.
17. Методика складання технологічних карт та оперативних планів.
18. Спеціалізація сільськогосподарських підприємств.
19. Принципи раціонального поєднання галузей.
20. Розміри сільськогосподарських підприємств та методика їх визначення.
21. Агропромислове комбінування сільськогосподарських підприємств.
22. Характеристика земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств.
23. Організація раціонального використання земельних ресурсів сільськогосподарських підприємств.
24. Розміщення сівозмін, багаторічних насаджень та господарських об’єктів.
25. Характеристика засобів виробництва сільськогосподарських підприємств і організація використання машинно - тракторного парку.
26. Організація технічного обслуговування і зберігання техніки.
27. Матеріально - технічне постачання і агросервісне обслуговування аграрних підприємств та їх організація.
28. Трудові ресурси аграрних підприємств і їх класифікація.

29. Забезпечення аграрних підприємств трудовими ресурсами і визначення потреби в найманій робочій силі.
30. Принципи і форми організації трудових колективів в рослинництві.
31. Сутність та організація нормування праці в сільськогосподарських підприємствах.
32. Методи нормування праці та способи вивчення робочих процесів в рослинництві.
33. Мотивація праці робітників у сільськогосподарському виробництві.
34. Оплата праці працівників сільськогосподарських підприємств.
35. Особливості оплати праці в рослинництві.
36. Поняття оренди та її види.
37. Особливості організації орендних відносин в рослинництві.
38. Економічні взаємовідносини орендодавця і орендаря.
39. Методика розрахунку орендної плати за засоби виробництва та землю.
40. Принципи організації та види внутрішньогосподарських виробничих орендних колективів в галузях рослинництва.
41. Обґрунтування розмірів внутрішньогосподарських орендних формувань.
42. Організація виробничих процесів в рослинницьких галузях.
43. Організація рільництва.
44. Організація кормовиробництва.
45. Організація овочівництва, садівництва та інших галузей.
46. Системи тваринництва.
47. Організація відтворення стада.
48. Організація тваринницьких галузей.
49. Особливості організації основних виробничих процесів у тваринницьких галузях.
50. Зміст і форми фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств.

Комплекти тестів для визначення рівня засвоєння знань студентами

Питання 1. Мінімальні гарантовані ставки для водіїв вантажного автотранспорту диференціюються в залежності:

1.	Групи доріг
2.	Ваги водія
3.	Статусу автомобіля
4.	Вантажопідйомності автомобіля
5.	Спеціалізації автомобіля
6.	Ваги автомобіля

Правильна відповідь: 1, 4, 5.

Питання 2. Надбавка за класність для водіїв вантажних автомобілів складає, %:

A. I кл.	1.	5%
B. II кл.	2.	10%
	3.	15%
	4.	20%
	5.	25%
	6.	30%

Правильна відповідь: А – 5; Б – 2.

50	Питання 3. Які види земельних угідь є в аграрних підприємствах?
1	Сільськогосподарські угіддя, ліси, землі під будівлями.
2	Рілля, пасовища, перекопи, землі під водоймищами.
3	Сільськогосподарські і несільськогосподарські угіддя.
4	Сільськогосподарські і землі запасу.

100	Питання 4. Які економічні методи використовує наука «Організація с.-г. виробництва та підприємницької діяльності»
1	Статистико-економічний.
2	Методи групувань і статистичні.
3	Статистико-економічний, розрахунково-конструктивний, монографічний, економіко-математичний, експериментальний, балансовий.
4	Монографічний, абстрактно-логічний, графічний, статистичний.

Питання 5. Які розміри надбавок за кваліфікацію роботи для механізаторів?

A. I кл.	1.	5%
B. II кл.	2.	10%
	3.	15%
	4.	20%
	5.	25%
	6.	30%

Правильна відповідь: А – 4; Б – 2.

Питання 6. Надбавка за стаж роботи в відсотках від суми річного заробітку для механізаторів складає:

A. 2- 5 років	1.	8%
B. 5-10 років	2.	9%
B. 10-15 років	3.	10%
Г. більше 15 років	4.	11%
	5.	12%
	6.	13%
	7.	14 %
	8.	15 %
	9.	16 %

Правильна відповідь: А – 1; Б – 3; В – 6; Г - 9.

Питання 7. Як визначається загальна сума заробітку трудового колективу в кінці року.

A. Шляхом множення акордної	1.	коефіцієнт трудової участі
-----------------------------	----	----------------------------

розцінки на	2. обсяг виробленої продукції 3. кількість середньорічних працівників 4. обсяг робіт в еталонних гектарах
-------------	---

Правильна відповідь: А – 2

Питання 8. Акордна розцінка за 1 ц продукції визначається:

А. Шляхом ділення акордного фонду на	1. плановий вихід продукції І сорту 2. плановий вихід побічної продукції 3. плановий вихід основної продукції 4. плановий вихід основної та побічної продукції
--------------------------------------	---

Правильна відповідь: А – 3

75	Питання 9. Методи планування виробництва в аграрних підприємствах:
1	Балансовий, розрахунково-конструктивний, економіко-математичний, нормативний
2	Економічний, технологічний, соціально-психологічний
3	Матеріального впливу, владного впливу
4	Кількісні, якісні

Питання 10. Характеристика складових тарифної системи:

А. Тарифна ставка Б. Тарифна сітка В. Тарифно-кваліфікаційний довідник	1. Перелік найменувань робіт і професій, віднесених до відповідного розряду, за яким вони тарифікуються. 2. Визначає розмір оплати за обсяг роботи, одиницю часу, робочу зміну або годину. 3. Це інструмент, за допомогою якого встановлюються співвідношення в оплаті праці робітників, що виконують різні за рівнем кваліфікації роботи.
--	--

Правильна відповідь: А – 2; Б – 3; В – 1

Питання 11. Який порядок визначення тарифного фонду оплати праці в рослинництві?

А. Шляхом множення Б. Шляхом ділення В. Додавання Г. Віднімання	1. акордного фонду на кількість працівників. 2. відповідної тарифної ставки на кількість днів в періоді. 3. тарифної ставки на кількість працівників відповідного розряду. 4. відповідної тарифної ставки на кількість нормо-змін по кожному виду робіт.
--	---

Правильна відповідь: А-4

Питання 12. Види оплати праці:

А. Основна Б. Додаткова В. Преміювання	1. виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, компенсаційні і ін. виплати. 2. винагорода за працю понад установлені норми та особливі умови праці. 3. винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці.
--	--

Правильна відповідь: А-3; Б – 2; В – 1

75	Питання 13. Способи вивчення затрат робочого часу:
1	Фотографія, хронографія, хронометраж.
2	Хронографія (фотографія), хронометраж, фотохронометраж.
3	Фотографія, хронометраж, фото хронографія.
4	Фотохронографія, хронометраж, хронографія.

75	Питання 14. Форми спеціалізації аграрних підприємств.
1	Загальна, господарська, галузева, внутрішньогосподарська, внутрішньогалузева
2	Структурна, циклічна, кон'юнктурна
3	Зональна, загальногосподарська, внутрішньогосподарська, внутрішньогалузева.
4	Поточна, сукупна, акумулююча

75	Питання 15. Функції заробітної плати
1	Соціальна, диференційна, ресурсна
2	Інноваційна, контрольна
3	Відтворювальна, регулююча, розподільча, стимулююча
4	Ресурсорозміщувальна, організаційна, мотиваційна

100	Питання 16. Методика визначення потрібної кількості транспортних засобів в еталонних тракторах:
-----	--

1	$K = \frac{W \times K_{3M} \times D}{O}$	3	$K = \frac{O}{W \times (K_{3M} - D)}$
2	$K = \frac{O}{W + K_{3M} + D}$	4	$K = \frac{O}{W \times \Gamma \times D \times K_{m2}}$

100	Питання 17. Методика визначення годинної продуктивності агрегату		
1	$W_{год} = 0.1 \times V_{cp} \times \Pi \times T_{оп}$		
2	$W_{год} = 0.1 + V_{cp} + \Pi$		
3	$W_{год} = 0.1 \times V_{cp} \times \Pi$		
4	$W_{год} = 0.1 \times V_{cp} + \Pi \div T_{оп}$		

100	Питання 18. Методика визначення розцінки оплати праці за продукцію		
1	$P = \frac{T_{он} \pm \kappa}{B\Pi}$	3	$P = \frac{B\Pi}{T_{он} \times \kappa}$
2	$P = \frac{B\Pi}{T_{он} + \kappa}$	4	$P = \frac{T_{он} \times \kappa}{B\Pi}$

75	Питання 19. Доплата за продукцію в кінці року визначається як:		
1	Різниця між авансом та сумою заробітної плати.		
2	Різниця між сумою заробітної плати та отриманим авансом.		
3	Сума авансу та отриманої заробітної плати.		
4	Сума авансу та розцінок за вироблену продукцію.		

100	Питання 20. Ринок праці		
1	Це обмін, який здійснюється за законами товарного виробництва та обміну грошей і товарів		
2	Це система суспільних відносин, пов'язаних з наймом і пропозицією праці в якій взаємодіють покупці і продавці		
3	Це простір в якому формується пропозиція робочої сили		
4	Це простір в якому формується попит на робочу силу		

100	Питання 21. Методика визначення середньозваженої врожайності:		
1	$B_{сз} = \frac{\sum B3}{\sum S}$	3	$B_{сз} = \frac{\sum S}{\sum B3}$
2	$B_{сз} = \frac{\sum B3 + \sum S}{2}$	4	$B_{сз} = \frac{YxS}{n}$

75	Питання 22. Класифікація затрат робочого часу зміни		
1	Обслуговування агрегату, відпочинок, здача зміни		
2	Підготовчо заключні роботи; допоміжні роботи; основна робота; простої.		
3	Простої, особисті потреби і відпочинок, підготовчо-заклучні роботи		
4	Основна і допоміжна робота		

100	Питання 23. Методика визначення норми виробітку на ручних роботах в рослинництві		
1	$H_{\epsilon} = \frac{T_{3M} + (T_{пз} - T_{ов})}{60}$	3	$H_{\epsilon} = \frac{T_{3M} + (T_{пз} - T_{ов})}{t_{он / за}}$
2	$H_{\epsilon} = \frac{T_{3M} - (T_{пз} + T_{ов})}{60} \times W_{200}$	4	$H_{\epsilon} = \frac{T_{3M} - (T_{пз} + T_{ов})}{t_{он / за}}$

100	Питання 24. Формула розрахунку амортизації за методикою Хеджеса		
-----	--	--	--

1	$A = \frac{B + n}{\sum \psi}$	3	$A = \frac{B \times n}{\sum \psi}$
2	$A = \frac{\sum \psi}{B \times n}$	4	$A = \frac{\sum \psi}{B \pm n}$

50	Питання 25. Основні складові, що характеризують процес сільськогосподарського виробництва:		
1	земля, будівлі, продуктивна худоба;		
2	земельні та трудові ресурси;		
3	наявність знань, вмінь, навичок та фінансових ресурсів;		
4	праця, засоби праці та предмети праці;		

100	Питання 26. Методика визначення врожайності середньопрогресивної:		
1	$B_{cn} = \frac{B_{c3} + B_n}{2};$	3	$B_{cn} = \frac{2}{S \times B_{c3}};$
2	$B_{cn} = \frac{\sum (B_{c3} + B_n)}{2 \sum (x + 1)}$	4	$B_{cn} = \frac{\Delta B_{c3} - B_n}{2};$

50	Питання 27. Найбільш обґрунтовані та поширені способи визначення планової врожайності сільськогосподарських культур:		
1	шляхом визначення середньозваженої врожайності за останні 3-4 роки і розрахунків її приросту за рахунок збільшення внесення органічних та мінеральних добрив, впровадження нових сортів і гібридів, застосування прогресивних технологій, зрошення, осушення і ін.		
2	шляхом розрахунку середньопрогресивного показника досягнутої врожайності за останні 3-4 роки;		
3	шляхом визначення середньоарифметичної величини по господарствах району за останні 3-4 роки;		
4	способи описані в пункті 1 і 2;		

50	Питання 28. Види галузей в сільськогосподарському виробництві		
1	сільськогосподарська, несільськогосподарська, переробна;		
2	головна, додаткова, підсобна;		
3	виробнича, невиробнича, змішана;		
4	головна, переробна, змішана;		

100	Питання 29. Знайти змінну продуктивність на механізованих польових роботах, якщо час зміни – 480 хв, час на підготовчо-заключні роботи – 40 хв, особисті потреби і відпочинок – 60 хв, час допоміжної роботи – 150 хв, час основної роботи – 230 хв, ширина захвату – 5,4 м, довжина гонів – 1100 м, кількість проходів за час спостереження - 25		
1	24,5 га/зм		
2	25,5 га/зм		
3	26,5 га/зм		
4	27,5 га/зм		

100	Питання 30. Визначити строк окупності капіталовкладень на трансформацію сорока гектарів с.г. угідь, якщо: К = 255 тис грн, $\Delta D = 1275$ грн/га, $t = 1$ рік		
1	3,5 років		
2	4 років		
3	5,5 років		
4	6 років		

31. Визначити кількість умовної ріллі в складі с.-г. угідь, якщо:

Ріллі – 955 га

Багаторічних насаджень – 120 га

Сіножатих – 220 га

Пасовищ – 300 га

32. Знайти строк окупності капіталовкладень на вапнування ріллі, якщо обсяг капіталовкладень – 950 тис грн, площа – 200 га, а приріст урожаю озимої пшениці в результаті зменшення кислотності ґрунту становитиме 3 ц/га при реалізаційній ціні пшениці 200 грн/ц. Строк проведення робіт 1 рік.

33. Знайти кількість нормозмін на оранці 228 га, якщо змінна норма виробітку становить – 5,7 га/зм.

34. Визначити приріст урожайності чменю за рахунок додаткової кількості внесених добрив, якщо заплановано внести N15 P20 K20 кг.д.р. Винос поживних речовин з ґрунту для утворення 1 ц основної і побічної продукції: N2,5 P1,1 K2,2 кг.д.р.

35. Визначити фонд оплати праці механізатора, якщо обсяг робіт – 200 га, норма виробітку – 11,5 га/зм, змінна тарифна ставка – 104 грн/зм.

36. Визначити визначити годинну продуктивність агрегату на механізованих польових роботах, якщо довжина гону – 1950 м, кількість проходів за зміну – 21, час основної роботи - 5,7 год., ширина захвату агрегату – 3,85 м.
2,77

37. Знайти змінну продуктивність агрегату на посіві цукрових буряків при таких даних: довжина гону – 1000 м., кількість проходів – 25, ширина захвату – 5,4 м., час зміни – 480 хв., підготовчо-заклучні роботи – 58 хв., особисті потреби та відпочинок – 50 хв., час допоміжної роботи – 72 хв.

16,74

38. Визначити норму виробітку на ручних роботах в рослинництві на збиранні помідор, якщо час зміни – 480 хв., підготовчо-заклучні роботи – 46 хв., особисті потреби та відпочинок – 44 хв., годинна продуктивність виконавця – 40 кг.
260

39. Визначити норму виробітку на посіві кукурудзи, якщо час зміни – 480 хв., підготовчо-заклучні роботи – 42 хв., особисті потреби та відпочинок – 50 хв., а час оперативної роботи на 1 га – 14 хв. Скільки необхідно агрегатів щоб засіяти 250 га поля за 3 дні?

27,71, 3

40. Розрахувати розцінку оплати праці на вирощуванні озимої пшениці, якщо оплата праці по тарифу 58500 грн, урожайність – 38ц/га, загальний коефіцієнт збільшення тарифу – 1,25; площа 100 га.
19,24

Питання 41. За якою формулою визначається норматив часу на видоювання 1-ї корови за зміну?

Правильна відповідь: $T_d = t_d \cdot K \cdot 0,82$

Питання 42. За якою формулою визначається норма виробітку на ручних роботах?

Правильна відповідь: $H_{зм} = W \frac{T_{зм} - (t_{пз} + T_{он})}{60 + (t_{обс} + t_{г})}$.

Питання 43. За якою формулою визначають норму виробітку (у ткм) на транспортних роботах

Правильна відповідь: $H_{зм} = \frac{T_{зм} - (T_{пз} + T_{г} + T_{он})}{T_p} \cdot QL$.

Питання 44. Середня швидкість руху транспортного засобу визначається за формулою:

Правильна відповідь: $V_{сер} = \frac{2V_{г}V_{обс}}{V_{г} + V_{обс}}$.

Питання 45. Скільки часу відводять на Тпз на ремонтно-механічних роботах в залежності від групи підготовчо-заклучних робіт, хв.?

А. I група	1. 5 хв.
Б. II група	2. 6 хв.
В. III група	3. 7 хв.
	4. 8 хв.
	5. 9 хв.
	6. 10 хв.

Правильна відповідь: А – 2; Б – 4; В – 6.

Питання 46. До оперативного часу роботи відносять:

1. T_v
2. T_{ov}
3. T_o
4. $T_{обсл}$
5. T_d

Правильна відповідь: 3, 5.

Питання 47. Кількість роботи, яка повинна бути виконана за зміну – це...

1. Норма обслуговування
2. Норма виробітку
3. Норма чисельності

Правильна відповідь: 2

Питання 48. Які елементи роботи відносяться відповідно до трудових операцій, трудових прийомів, трудових дій та трудових рухів:

А. Трудові операції	1. Взяти мішок з насінням
Б. Трудові прийоми	2. Рух агрегату при сівбі
В. Трудові дії	3. Підійти з мішком до сівалки
Г. Трудові рухи	4. Завантаження сівалки насінням
	5. Протягти руку до мішка з зерном
	6. Засипати зерно в сівалку
	7. Перемістити мішок на плече
	8. Захопити мішок
	9. Рух комбайна на збиральних роботах
	10. Розвантаження бункера комбайна

Правильна відповідь: А – 2, 9

Б – 4, 10

В – 1, 3, 6

Г – 5, 7, 8

Питання 49. При якому значенні коефіцієнт стійкості ($K_{ст}$) хроноряду для робіт в сільському господарстві він вважається стійким?

Правильна відповідь: $K_{ст} < 2,0$

Питання 50. Які види робочих місць Ви знаєте?

1	Індивідуальні, колективні, постійні, тимчасові.
2	Мобільні робочі місця, стаціонарні робочі місця.
3	Робочі місця ручної роботи, механізовані робочі місця, автоматизовані робочі місця.
4	Робочі місця ручної роботи, механізовані робочі місця, автоматизовані робочі місця, постійні і тимчасові робочі місця.

Правильна відповідь: 3

Питання 51. Мінімальні гарантовані ставки для водіїв вантажного автотранспорту диференціюються в залежності:

7. Групи доріг
8. Ваги водія
9. Статусу автомобіля
10. Вантажопідйомності автомобіля
11. Спеціалізації автомобіля
12. Ваги автомобіля

Правильна відповідь: 1, 4, 5.

Питання 52. Надбавка за класність для водіїв вантажних автомобілів складає, %:

А. І кл.	7. 5%
Б. II кл.	8. 10%
	9. 15%
	10. 20%
	11. 25%
	12. 30%

Правильна відповідь: А – 5; Б – 2.

Питання 53. Політика доходів регулюється:

1	Законом «Про оплату праці»
2	Генеральною тарифною угодою
3	Галузевою тарифною угодою
4	За домовленістю між державою та робітниками
5	Положенням про оплату праці на підприємстві
6	На розсуд керівництва підприємства

Правильна відповідь: 1, 2, 3, 5.

Питання 54. Який розмір доплати за продукцію встановлюють для працівників галузі рослинництва, %?

Правильна відповідь: до 50 %

Питання 55. Які розміри надбавок за кваліфікацію роботи для механізаторів?

А. I кл.	7. 5%
Б. II кл.	8. 10%
	9. 15%
	10. 20%
	11. 25%
	12. 30%

Правильна відповідь: А – 4; Б – 2.

Питання 56. Надбавка за стаж роботи в відсотках від суми річного заробітку для механізаторів складає:

А. 2-5 років	10. 8%
Б. 5-10 років	11. 9%
В. 10-15 років	12. 10%
Г. більше 15 років	13. 11%
	14. 12%
	15. 13%
	16. 14 %
	17. 15 %
	18. 16 %

Правильна відповідь: А – 1; Б – 3; В – 6; Г – 9.

Питання 57. Як визначається загальна сума заробітку трудового колективу в кінці року.

А. Шляхом множення акордної розцінки на	5. коефіцієнт трудової участі
	6. обсяг виробленої продукції
	7. кількість середньорічних працівників
	8. обсяг робіт в еталонних гектарах

Правильна відповідь: А – 2

Питання 58. Акордна розцінка за 1 ц продукції визначається:

А. Шляхом ділення акордного фонду на	5. плановий вихід продукції I сорту
	6. плановий вихід побічної продукції
	7. плановий вихід основної продукції
	8. плановий вихід основної та побічної продукції

Правильна відповідь: А – 3

Питання 59. Характеристика складових тарифної системи:

А. Тарифна ставка	1. Перелік найменувань робіт і професій, віднесених до відповідного розряду, за яким вони тарифікуються.
Б. Тарифна сітка	2. Визначає розмір оплати за обсяг роботи, одиницю часу, робочу зміну або годину.
В. Тарифно-кваліфікаційний довідник	3. Це інструмент, за допомогою якого встановлюються співвідношення в оплаті праці робітників, що виконують різні за рівнем кваліфікації роботи.

Правильна відповідь: А – 2; Б – 3; В – 1

Питання 60. Який порядок визначення тарифного фонду оплати праці в рослинництві?

А. Шляхом множення	1. акордного фонду на кількість працівників.
Б. Шляхом ділення	2. відповідної тарифної ставки на кількість днів в періоді.

В. Додавання	3. тарифної ставки на кількість працівників відповідного розряду.
Г. Віднімання	4. відповідної тарифної ставки на кількість нормо-змін по кожному виду робіт.

Правильна відповідь: А-4

Питання 61. Види оплати праці:

А. Основна	1. виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами і положеннями, компенсаційні і ін. виплати.
Б. Додаткова	2. винагорода за працю понад установлені норми та особливі умови праці.
В. Преміювання	3. винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці.

Правильна відповідь: А-3; Б – 2; В – 1

Питання 62. Яким документом регламентується оплата праці керівників і спеціалістів в господарстві

Правильна відповідь: колективним договором

Питання 63. В яких розмірах і в які строки діє підвищена оплата на збиранні зернових, за умови виконання норми виробітку:

А. Механізаторам	I. В перші 5 днів масового збирання	а) 10 %
Б. Іншим працівникам	II. В перші 10 днів масового збирання	б) 30 %
	III. В перші 15 днів масового збирання	в) 40 %
		г) 60 %

Правильна відповідь: А-II-г;

Б-II-б

Питання 64. Вкажіть, які складові відносяться до видів, форм і функцій оплати праці:

А. Види	1. основна.
Б. Форми	2. відтворювальна
В. Функції	3. додаткова
	4. регулююча
	5. почасова
	6. соціальна
	7. преміювання
	8. матеріальне стимулювання
	9. відрядна

Правильна відповідь: А – 1, 3, 9; Б – 5, 11; В – 2, 4, 6, 8.

Питання 65. Резервування стимулюючої оплати праці здійснюється в розмірах, в відсотках від тарифного фонду:

А. Пропашні	1. 8,3.
Б. Суцільного посіву	2. 9,2
	3. 9,8
	4. 10,5
	5. 11,3
	6. 12,1
	7. 12,5
	8. 12,8
	9. 13,0

Правильна відповідь: А – 7; Б – 8,3.

Питання 66. Додаткова оплата на вирощуванні круп'яних культур порівняно з досягнутим рівнем за останні 3-5 років виплачується в розмірі до, %

Правильна відповідь: 50 %

Питання 67. Для жінок-механізаторів норми виробітку знижуються на, %:

Правильна відповідь: 10 %

Питання 68. За якою формулою визначається змінна норма виробітку на польових механізованих роботах:

Правильна відповідь: $H_{зм} = 0,1 B_p V_p T_o$

Питання 69. За якою формулою визначається розрахунковий час основної роботи на польових механізованих роботах?

Правильна відповідь: $T_o = \frac{T_{зм} - (T_{пз} + T_{орт} + T_{е} + T_{он})}{60(1 + \bar{\sigma}_{нов} + \bar{\sigma}_{нав/роза} + \bar{\sigma}_{пер})}$.

Питання 70. За якою формулою визначається коефіцієнт поворотів при визначенні норми виробітку на польових механізованих роботах?

Правильна відповідь: $\delta_{нов} = \frac{V_p t_{нов}}{3,6L}$.

8. Методи навчання

При викладанні дисципліни “Економіка і підприємництво, менеджмент” для студентів агрономічних напрямів підготовки, засвоєнні ними навчального матеріалу й набутті практичних навиків використовуються три групи методів навчання: словесні (лекція, розповідь і пояснення), наочні (ілюстрація, спостереження) й практичні (практична робота, вправа).

Лекція – це метод, за допомогою якого у словесній формі подається суть наукових понять, явищ, процесів, логічно пов’язаних, об’єднаних загальною темою. Під час проведення більшості семінарських занять використовується розповідь і пояснення. Розповідь – метод навчання, який передбачає оповідну, описову форму розкриття навчального матеріалу з метою спонукання студентів до створення в уяві певного соціально-економічного процесу, причинно-наслідкові зв’язки між ними. Пояснення – вербальний метод навчання, за допомогою якого викладач розкриває сутність певного явища, закону, процесу. Він ґрунтується не стільки на уяві, скільки на логічному мисленні з використанням попереднього досвіду студентів.

Також важливо навчити студентів методів і засобів самостійної роботи з книгою: читання, переказу, виписування, складання плану, конспектування, формування аналітичних таблиць, схем, графіків тощо.

Ефективне навчання неможливе без широкого використання наочних методів. Вони зумовлені діалектичними закономірностями пізнання й психологічними особливостями сприймання. Наочні методи передбачають насамперед використання ілюстрації. Ілюстрація – метод навчання, за якого предмети й процеси розкриваються через їх символічне зображення (малюнки, схеми, графіки, таблиці та інше на слайдах презентацій під час проведення лекційних занять зі студентами). Спостереження як метод навчання передбачає сприймання певних предметів, явищ, процесів у виробничому середовищі без втручання у ці явища і процеси, зокрема при вивченні тем з проблематики організації й нормування праці.

Практичні методи навчання спрямовані на досягнення завершального етапу процесу пізнання, вони сприяють глибшому засвоєнню теоретико-методичного навчального матеріалу, формуванню практичних умінь і навичок, логічному завершенню пізнавального процесу стосовно конкретної теми, розділу. Практична робота спрямована на використання набутих знань у розв’язанні практичних завдань. Наприклад, визначення норм праці на різних видах сільськогосподарських робіт із застосуванням відповідної методики й математичного апарату, розв’язок задач і вирішення завдань із оплати праці, виконання індивідуальних завдань із різними вихідними даними тощо. У навчальній практиці значне місце відводиться також вправам – методу навчання, сутність якого полягає у цілеспрямованому, багаторазовому повторенні студентами окремих дій з метою формування умінь і навичок.

9. Форми контролю

Критеріями оцінки знань на етапах поточного й підсумкового контролю оцінки знань студентів є: експрес-опитування та фронтальне опитування по лекційному матеріалу чи матеріалу, що розглядався на практичних заняттях, що проводиться на початку чи в кінці заняття. При невеликих затратах часу він дає можливість виявити засвоєння студентами матеріалу по тій чи іншій темі або її розділу. Проведення опитування дозволяє виконати одночасно чотири функції: контролюючу (контроль знань та паралельно присутніх на лекції); організуючу (студенти систематично вивчають пройдений матеріал та уважно слухають лекції й активно приймають участь на семінарських і практичних заняттях); навчальну (організує студентів та дає можливість їх самоконтролю); розвиваючу (легко засвоюється матеріал або виникають додаткові запитання). Дана перевірка знань є корисною не лише для студента, а й викладача, який систематично відчуває стан засвоєння тієї чи іншої теми або її питання.

Студенти повинні написати дві модульні роботи з дисципліни “Економіка і підприємництво, менеджмент” протягом навчального семестру з метою поточного оцінювання їх знань.

Підсумковий контроль знань оцінюється під час складання іспиту (заліку, на заочному відділені скороченого терміну навчання) з дисципліни, що представляє собою письмову роботу відповідей на 2 питання і 10 тестових питань із різних тем лекцій і практичних занять. Оцінки по дисципліні визначаються за відповідною шкалою набраних студентами суми балів, яка наведена в наступному розділі робочої програми.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Оцінювання студента відбувається згідно з положенням “Про екзамени та заліки у НУБіП України” від 20.02.2015, протокол № 6 з наступної таблиці.

Оцінка національна	Оцінка ЄКТС	Визначення оцінки ЄКТС	Рейтинг студента, бали
Відмінно	A	ВІДМІННО – відмінне виконання лише з незначною кількістю помилок	90 – 100
Добре	B	ДУЖЕ ДОБРЕ – вище середнього рівня з кількома помилками	82 – 89
	C	ДОБРЕ – в загальному правильна робота з певною кількістю грубих помилок	74 – 81
Задовільно	D	ЗАДОВІЛЬНО – непогано, але зі значною кількістю недоліків	64 – 73
	E	ДОСТАТНЬО – виконання задовольняє мінімальні критерії	60 – 63
Незадовільно	FX	НЕЗАДОВІЛЬНО – потрібно працювати перед тим, як отримати залік (позитивну оцінку)	35 – 59
	F	НЕЗАДОВІЛЬНО – необхідна серйозна подальша робота	01 – 34

Для визначення рейтингу студента (слухача) із засвоєння дисципліни $R_{\text{дис}}$ (до 100 балів) одержаний рейтинг з атестації (до 30 балів) додається до рейтингу студента (слухача) з навчальної роботи $R_{\text{нр}}$ (до 70 балів): $R_{\text{дис}} = R_{\text{нр}} + R_{\text{ат}}$.

11. Методичне забезпечення

1. Сформовано повний курс лекцій із дисципліни “Економіка і підприємництво, менеджмент” із презентаціями-ілюстраціями навчально-методичного матеріалу за допомогою комп’ютерної техніки й проектора на проекційний екран в аудиторії.

2. Забезпеченість студентів агробіологічних напрямів підготовки навчальною літературою становить 100 %. У бібліотеці НУБіП України в достатній кількості видаються на абонемент студентам підручники “Організація підприємницької діяльності в сільськогосподарських підприємствах”, «Економіка і підприємництво, менеджмент» з грифом Мінагрополітики, 2011 р. видавництва . Крім того, в читальному залі бібліотеки НУБіП України доступні інші підручники й навчальні посібники з однойменної дисципліни та інші джерела, що наведено в наступному розділі робочої програми.

3. Видано практикум з організації підприємницької діяльності в сільськогосподарських підприємствах (гриф Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України, 2012 р..

12. Рекомендована література

Основна

1. Шкільов О.В. Організація виробництва і підприємницької діяльності в сільськогосподарських підприємствах. – К.: “Урожай”, 1997. – 336с.
2. Практикум з організації підприємницької діяльності в сільськогосподарських підприємствах: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Шкільов О.В., Балан О.Д., Ткачук В.А. – Вид. 2-ге, доп.повн. – К.: Четверта хвиля, 2012. – 216 с.
3. Економіка праці й соціально-трудова відносини: Підручник / Шкільов О.В., Барабан С.С., Ярославський В.А., Гаврилюк І.П., Балан О.Д., Ткачук В.А., Ланченко Є.О., Ібатуллін М.І., Гапоненко Н.В., Мельянова Л.В. За ред. д-ра екон. наук, проф. Шкільова О.В. – К.: Четверта хвиля, 2008. – 472 с.
4. Оплата праці в сільськогосподарському виробництві / О.А. Аврамчук, О.Д. Балан, В.В. Вітвіцький, Ю.Я. Лузан, В.В. Павленко, О.В. Шкільов. – К.: Центр “Агропромпраця”, 2000. – 464 с.
5. Єрмаков О.Ю., Балановська Т.І. Економіка і підприємництво, менеджмент: навчальний посібник. – К.: НУБіП України, 2011. – 352 с.
6. Довідник нормувальника в сільському господарстві / Л.С. Пристапчук, О.Ф. Лук’янчук, В.М. Чава та ін. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Урожай, 1980. – 216 с.
7. Основи аграрного підприємництва. За ред. М.Й. Маліка – К.: ІАЕ, 2000- 582с.
8. Реформування майнових відносин у підприємствах АПК. За ред. П.Т. Саблука та Г.М. Підлісецького 2001. – 614с.
9. Сільськогосподарська кооперація: суть та проблеми розвитку в Україні. За ред. М.Й. Маліка, К.:ІАЕ, 1999. – 166с.
10. Земельний кодекс України// Економіка АПК, №11, 2001. – с. 3-50
11. Формування ринкового механізму в аграрному секторі АПК/ За ред. В.К. Терещенка. – К.: ЗАТ “НІЧЛАВА”, 2002. – 384с.
12. Шкільов О.В. Бізнес-план підприємства: методика складання. К.:ІАЕ, 2000. – 40с.

Допоміжна

13. Конституція України від 28.06.1996 (із зм.);
14. Господарський кодекс України від 16.01.2003 №436;
15. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 №322 (із зм.);
16. Закон України “Про колективні договори і угоди” від 01.07.1993 №3356 (із зм.);
17. Закон України “Про мінімальний споживчий бюджет” від 03.07.1991 №1284 (із зм.);
18. Закон України “Про оплату праці” від 24.03.1995 №108/95 (із зм.);
19. Закон України “Про організації роботодавців” від 24.05.2001 №2436;

20. Закон України “Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)” від 03.03.1998 №137 (із зм.);
21. Закон України “Про пріоритетність соціального розвитку села та агропромислового комплексу в народному господарстві” від 17.10.1990 №400 (із зм.);
22. Закон України “Про прожитковий мінімум” від 15.07.1999 №966 (із зм.);
23. Закон України “Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності” від 15.09.1999 №1045 (із зм.);
24. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення” від 14.04.2000 №656;
25. Генеральна угода між Кабінетом Міністрів України, всеукраїнськими об’єднаннями організацій роботодавців і підприємців та всеукраїнськими профспілками і профоб’єднаннями на 2011-2013 роки від 15.04.2008 (із зм.);
26. Галузева угода між Міністерством аграрної політики України, галузевими об’єднаннями підприємств та Профспілкою працівників агропромислового комплексу України на 2011-2013 роки від 02.03.2006 (із зм.).
27. Положення про державну реєстрацію суб’єктів підприємницької діяльності. Затвердження Постановою КМ України від 25.05.98 р. // Збірник урядових нормативних актів України. - 1998. - № 11.
28. Положення про порядок ліцензування підприємницької діяльності. Затверджено постановою КМ України від 03.07.98 р. // Офіційний вісник України. - 1998. - № 27.
29. Статистичні збірники “Праця України”, “Сільське господарство України”, “Україна у цифрах”, статистичні щорічники України та інші статистичні видання Держстату України.
30. www.ukrstat.gov.ua (Інтернет-сайт Державної служби статистики України).
31. www.rada.gov.ua (Інтернет-сайт Верховної Ради України).
32. www.minagro.gov.ua (Інтернет-сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України).
33. www.mlsp.gov.ua (Інтернет-сайт Міністерства соціальної політики України).
34. www.fpsu.org.ua (Інтернет-сайт Федерації професійних спілок України).
35. www.fru.net.ua (Інтернет-сайт Федерації роботодавців України).
36. www.nspp.gov.ua (Інтернет-сайт Національної служби посередництва і примирення).
37. www.uapp.kiev.ua (Інтернет-сайт Українського науково-дослідного інституту “Украгропромпродуктивність”).
38. <http://lir.lg.ua> (Інтернет-сайт Державної установи “Науково-дослідний інститут соціально-трудова відносин”).
39. Офіційна й оперативна інформація підприємств АПК.

КОНСПЕКТИ ЛЕКЦІЙ НПП, ЯКИЙ ВІДПОВІДАЄ ЗА ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Лекція 1. Предмет, методи та завдання курсу "Організація виробництва і підприємницької діяльності"

1. Поняття та об'єкти курсу.
2. Предмет і завдання.
3. Методи науки.
4. Формування нових організаційно-правових структур

1.

Термін "організація" походить від французького "organisation" - гармонійний вигляд, устрій; тобто внутрішнє упорядкування, сукупність процесів, які ведуть до створення і вдосконалення взаємозв'язку між частинами цілого.

Організація - це комплекс заходів, спрямованих на раціональне поєднання процесів праці з матеріальними елементами виробництва в просторі і часі з метою раціонального використання виробничих ресурсів для створення таких видів продукції та надання послуг, які є конкурентоспроможними, найбільшою мірою задовольняють попит споживачів та дають підприємству певні прибутки.

В ринкових умовах господарська діяльність ґрунтується на принципах підприємництва - свободи вибору напрямків виробництва, надання послуг та посередницької діяльності під власну фінансову і майнову відповідальність, з метою досягнення максимуму прибутку.

Об'єктами курсу є сільськогосподарські підприємства з різною формою власності, які є основою виробництва с.г. продукції для населення та сировини для промисловості, фундаментом міцної бази для економіки. До них відносяться: пайові колективні господарства, акціонерні товариства закритого та відкритого типів, сільськогосподарські кооперативи та їх асоціації, різні товариства, спілки селян, фермерські господарства, малі та спільні підприємства, інші фізичні і юридичні особи.

Зважаючи на специфіку сільськогосподарського виробництва, яке значною мірою залежить від природних факторів, часто не підвладних людині - необхідні особливі знання та вміння щодо раціонального поєднання основних складових виробництва: праці, предметів праці та засобів виробництва, які характеризують процес виробництва.

Завдання курсу спрямоване на вивчення закономірностей, методологічних та методичних підходів до організації високопродуктивного сільськогосподарського виробництва і створення раціональних форм підприємств в ринкових умовах. Створена за роки незалежності законодавчо-правова база докорінно змінила виробничі відносини та організаційні форми, які існували раніше і тому необхідні нові підходи до вирішення організаційних, виробничих і соціальних питань на селі.

а) поняття "Організація виробництва та підприємницької діяльності";

б) об'єкти курсу "Організація виробництва та підприємницької діяльності";

в) завдання дисципліни.

2.

Предметом вивчення курсу є окремі сільськогосподарські підприємства та їх об'єднання, які функціонують у взаємозв'язку між собою і підприємствами і організаціями сфери виробничо-технічних послуг, зберігання і переробки продукції.

Завданням науки є розробка найкращих методів планування і організації виробництва, впровадження прогресивних форм і методів організації праці і виробництва з метою отримання найбільшої кількості продукції з забезпеченням оптимального балансу на витрати праці і засоби виробництва.

Пізнання механізму дії економічних законів і врахування їх вимог при організації виробничої і підприємницької діяльності дають змогу раціонально і ефективно господарювати. Одним з таких є закон вартості, який регулює виробництво та обмін товарів відповідно до їх суспільно необхідних витрат, тобто ціна продукції повинна відшкодовувати затрати живої і уречевленої праці на її виробництво.

Закон зростання продуктивності суспільної праці вимагає заощадження сукупної праці таким чином, щоб частка уречевленої праці зростала, а живої - зменшувалася швидшими темпами.

З останнім законом тісно пов'язана дія закону економії часу, який передбачає економію сукупної суспільної праці, а отже і підвищення її продуктивності.

Організація, як наука тісно пов'язана з іншими економічними, біологічними, технічними, технологічними та ін. науками, які в взаємозв'язку доповнюють та збагачують одна одну і дають змогу вирішувати складні питання розвитку галузі.

Зміст предмета становлять:

- Організація сільськогосподарських підприємств різних форм власності і господарювання;
- Організація раціонального використання земель, основних та оборотних засобів виробництва;
- Визначення систем та методів перспективного і оперативного внутрішньогосподарського планування;
- Спеціалізація і розміри с.г. підприємств та їх підрозділів;
- Формування виробничих колективів на принципах оптимального поділу і кооперації праці;
- Організація зберігання, переробки та реалізації продукції;
- Організація підприємництва (бізнесу);
- Аналіз, виявлення резервів виробництва та шляхів їх раціонального використання;
- Організація розподілу валової продукції, прибутку, створення фондів споживання і нагромадження для розширеного виробництва;
- Організація взаємовідносин в ринкових умовах господарювання.

а) предмет курсу;

б) завдання (зміст) курсу.

3.

Під методом розуміють спосіб пізнання предмета, що вивчається. Організація виробництва пізнається в поєднанні теорії і практики. Методологічною основою такого пізнання є діалектичний метод, який розглядає розвиток усіх явищ в їх взаємодії та взаємозв'язку, в переході кількісних змін в якісні, в єдності і боротьбі протилежностей. Теоретичною основою науки є політична економія.

Вивчення здійснюється за допомогою окремих прийомів аналізу і синтезу. Аналіз - розкладання цілого на окремі, більш прості складові та вивчення впливу кожного з них на загальний процес. Синтез - поєднання складових частин в єдине ціле, що дає змогу уявити цілісну картину процесу, зрозуміти внутрішню структуру, характер дії, закономірності розвитку.

Для глибшого пізнання процесів організації виробництва користуються такими методами економічних досліджень: монографічним, статистичним, експериментальним, розрахунково-конструктивним, економіко-математичним, балансовим і ін.

Монографічний - це детальне вивчення окремих явищ, характерних для визначеної сукупності дії факторів, з метою всебічного розкриття тих чи інших закономірностей. Вивчається передовий досвід організації підприємств та їх підрозділів, результати впровадження передових технологій, способів організації праці та виробничих процесів, систем оплати праці тощо з метою використання ефективних рішень для поліпшення діяльності. Доцільно проводити і в відстаючих підприємствах з метою виявлення та усунення недоліків.

Статистичний метод використовують при дослідженні масових даних з метою встановлення кількісного впливу на кінцеві результати виробництва. Основою методу є групування, які передбачають розчленування сукупності явищ на однорідні групи за найбільш суттєвими ознаками, визначення середніх та відносних показників, побудову рядів динаміки, розрахунок індексів.

Експериментальний метод застосовують при виробничій перевірці розроблених рекомендацій, обґрунтуванні ефективності нових організаційних рішень, технологічних прийомів та ін. Враховують як позитивні так і негативні результати. Головна умова використання методу - достовірність експерименту, обґрунтованість вибору методики, визначення системи показників для порівняльної оцінки результатів досліджу.

Розрахунково-конструктивний (варіантний) метод передбачає розробку кількох варіантів вирішення організаційно-економічного завдання з тим, щоб після розрахунків та порівнянь, обрати найбільш доцільний та ефективний варіант. Широкого застосування набув при реформуванні підприємств, визначенні спеціалізації та перспективного планування.

Економіко-математичний - це спосіб знайти оптимальне рішення шляхом розробки математичних моделей та використання ЕОМ. Переваги - швидкий і точний. Використовується при оптимізації раціону годівлі, структури посівних площ, поєднанні галузей, розрахунках структури машино-тракторного парку, розподілу добрив і ін.

Балансовий метод використовують при зіставленнях, коли загальна величина показника повинна дорівнювати сумі окремих його частин. Н-д: надходження і витрачання кормів, потреба в оборотних засобах (насіння, добриво, паливо та ін.) та їх наявність, потреба в робочій силі та її наявність тощо.

а) методи науки та характеристика монографічного методу.

- б) методи науки та характеристика статистичного методу.
- в) методи науки та характеристика експериментального методу.
- г) методи науки та характеристика розрахунково-конструктивного методу.
- д) методи науки та характеристика економіко-математичного методу.
- е) методи науки та характеристика балансового методу.

4. Формування нових організаційно-правових структур

Якщо реорганізується колективне сільськогосподарське підприємство, в якому проведено паювання землі і майна, тобто визначені земельні частки і майнові паї кожного члена підприємства, то на його основі в межах чинного законодавства можна створювати нові підприємницькі структури таких організаційно-правових форм:

- ✓ **Акціонерне товариство (АТ)**
- ✓ **Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ)**
- ✓ **Товариство з додатковою відповідальністю**
- ✓ **Командитне товариство**
- ✓ **Повне товариство**
- ✓ **Сільськогосподарський виробничий кооператив (211)**
- ✓ **Приватне підприємство (151-155)**
- ✓ **Фермерське господарство (138-144)**
- ✓ **Особисте селянське господарство (Ф-л)**
- ❖ **Особливості створення і функціонування сільськогосподарських акціонерних товариств (САТ)**
САТ є підприємство, створене на засадах угоди між юридичними особами і (або) громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою отримання прибутку. Воно має статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства.
- ❖ **Особливості створення і функціонування товариства з обмеженою відповідальністю (СТОВ)**
СТОВ є підприємство, створене на засадах угоди між юридичними особами і (або) громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою отримання прибутку. Воно має статутний фонд, поділений на частки у розмірах, визначених установчими документами.
Товариство доцільно створювати, як правило, при наявності відносно малої кількості (10-20 осіб) групи власників, для якої характерна певна єдність інтересів.
- ❖ **Особливості створення і функціонування товариства з додатковою відповідальністю (СТОВ)**
СТОВ є підприємство, створене на засадах угоди між юридичними особами і (або) громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою отримання прибутку. Воно має статутний фонд, поділений на частки у розмірах, визначених установчими документами.
- ❖ **Особливості створення і функціонування командитного товариства**
СТОВ є підприємство, створене на засадах угоди між юридичними особами і (або) громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою отримання прибутку. Воно включає одного або більше учасників з повною відповідальністю та одного або більше учасників з обмеженою відповідальністю (вкладників).
- ❖ **Особливості створення і функціонування повного товариства**
СТОВ є підприємство, створене на засадах угоди між юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою отримання прибутку, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном.
- Особливості створення і функціонування спільних товариств**
Спільна діяльність проводиться на основі договору про об'єднання коштів (майна) учасників для досягнення спільної господарської мети. Внески стають загальною власністю учасників. Господарські відносини між учасниками спільної діяльності порівнюються з цивільно-правовими договорами і регулюються Цивільним кодексом України.
- ❖ **Особливості створення і функціонування фермерського господарства**
Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян із створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою та реалізацією з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства, відповідно до закону. Фермерське господарство може бути створене одним громадянином

України або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї, відповідно до закону. Фермерське господарство має своє найменування, печатку і штамп. Фермерське господарство діє на основі Статуту. У Статуті зазначаються найменування господарства, його місцезнаходження, адреса, предмет і мета діяльності, порядок формування майна (складеного капіталу), органи управління, порядок прийняття ними рішень, порядок вступу до господарства та виходу з нього та інші положення, що не суперечать законодавству України.

❖ **Особливості створення і функціонування особистих селянських господарств**

Особисте селянське господарство - це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму. Члени особистого селянського господарства здійснюють діяльність на свій розсуд і ризик у межах встановленого правового господарського порядку.

Лекція 2. Місце і роль підприємництва в ринковій економіці

1. Суть, функції і принципи підприємництва.
2. Форми і види підприємницької діяльності.
3. Основні умови здійснення підприємницької діяльності.

Рекомендована література.

Основні поняття і терміни: підприємництво; ринкова економіка; індивідуальні виробники; функції, принципи, види і форми підприємництва; фізична і юридична особа; реєстрація, ліцензія, патент.

1. Суть, функції і принципи підприємницької діяльності

Підприємництво стало темою дискусії і аналізу у XIX столітті, коли у світі почали вживати як синоніми тісно зв'язані поняття "підприємництво", "вільні підприємства", "капіталізм". Вчені стали визнавати той факт, що підприємці виступають провідниками прогресивних змін, забезпечують творчі інноваційні ідеї для комерційних підприємств і допомагають комерційним фірмам розвиватись і ставати доходними. Наприклад, Річард Кантільйон (1725р.), відомий французький економіст Джин Баптіст Сей (1803р.), видатний економіст XX століття Йозеф Шумпетер (1934 р.) внесли вагомий внесок у роз'яснення суті підприємництва і його впливу на економічний розвиток.

Легальне визначення суті "підприємництва" в Україні дане в статті 1 Закону України "Про підприємництво" [2] "Підприємництво - це самостійна ініціатива, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг та заняття торгівлею з метою одержання прибутку". Названі і основні принципи, за якими здійснюється підприємництво :

- вільний вибір видів діяльності і залучення на добровільних засадах до здійснення підприємницької діяльності майна і коштів юридичних осіб і громадян;
- самостійне формування програми діяльності та вибір постачальників і споживачів вироблюваної продукції, встановлення цін відповідно до законодавства;
- вільне наймання працівників;
- залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, природних та інших видів ресурсів, використання яких не заборонене або не обмежено законодавством;
- вільне розпорядження прибутком, що залишається після внесення платежів, установлених законодавством;
- самостійне здійснення підприємцем - юридичною особою зовнішньоекономічної діяльності, використання будь-яким підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

Виходячи з названих функцій підприємництва, підприємець повинен володіти наступними основними рисами, які групуються навколо відповідних функцій. Він повинен:

- бачити у людині головне джерело підвищення ефективності роботи підприємства нових ідей, проводити політику формування багатьох лідерів і новаторів, стимулювати у них певну міру ризику, економічне мислення, постійно здійснювати пошук нових можливостей, бути ініціативним тощо;
- уміти об'єднувати людей для досягнення загальної мети, надихати співробітників, приділяти багато уваги прагненням людей, їх душевним якостям, прагнути, щоб ціннісні форми стали помислами працюючих, вміти переконувати працівників;
- бути професійно підготовленим для пошуку оптимальних варіантів розвитку підприємництва, підвищення його ефективності, постійно орієнтуватись на якість виробленої продукції, здійснювати систематичне планування, прагнути до всебічної поінформованості, йти на ризик у розумних межах, впроваджувати такі

форми і системи заробітної плати, які сприяють економії ресурсів (сировини, електроенергії, палива, пального, скорочення ручної праці), надавати підрозділам фірми певної самостійності, прагнути до простоти управління, органічно поєднувати автономію з жорстким централізмом тощо;

- постійно реагувати на попит споживачів, підвищення якості продукції і послуг, сплачувати податки, не забруднювати навколишнє середовище, оптимально поєднувати індивідуальні, колективні і суспільні інтереси, відповідати за свої дії;
- діяти цілеспрямовано, енергійно, вірити в успіх справи, бути наполегливим і гнучким, розвивати свої творчі і організаторські здібності.

2. *Форми і види підприємницької діяльності*

Як уже відмічалось, основними задачами, які вирішуються на початку підприємницької діяльності є:

- вибір сфери і масштабів діяльності;
- вибір місцезнаходження підприємницької фірми;
- вибір форми підприємницької діяльності і назви фірми;
- фінансування і інвестування.

Підприємництво - один із найважливіших факторів соціально-економічного прогресу. Тому суспільство зацікавлене в цивілізованому підприємстві, що повинне знаходити підтримку в таких основних формах:

- надати свободу підприємницькій діяльності;
- підприємець повинен мати статус комерсанта;
- створення умов для відкриття і реєстрації підприємницьких структур.

При відборі форми підприємництва береться до уваги масштаб діяльності, форма відповідальності підприємця, можливості одержання кредиту, рівня оподаткування, можливий обсяг реалізації продукції та інші фактори.

Існують такі основні форми підприємництва:

- приватні підприємства (товариства власників);
- товариства капіталів;
- особливі форми товариств (корпоративне підприємництво).

За формами власності розрізняють такі основні форми підприємництва:

- індивідуальні, засновані на приватній власності фізичної особи і його власній праці (фермери, дрібні товаровиробники);
- сімейні, які засновані на приватній власності і праці членів сім'ї;
- колективні, які засновані на власності трудового колективу і його членів;
- приватні, засновані на власності і праці окремого підприємця і найманні ним робочої сили;
- колективні товариства (партнерства), які засновані на власності декількох власників капіталу і найманні ними робочої сили;
- орендні, які беруться за певну плату на певний період, що дає можливість бути власником результатів праці і розпорядження майном;
- інноваційні, діяльність яких передбачає створення і використання інтелектуальної власності (патентів, ліцензій, "ноу-хау") тощо;
- спільні, засновані на об'єднанні різних форм капіталу, в тому числі із залученням іноземного капіталу;
- державні, які засновані на державній формі власності.

В розвинутих країнах світу найбільш поширеною формою підприємництва є акціонерна. Що стосується аграрної сфери економіки цих країн, тому перше місце не чисельності організаційних форм підприємництва належить фермерським господарствам.

3. *Основні умови здійснення підприємницької діяльності*

Умовами здійснення підприємництва є встановлені державою і закріплені у законодавстві необхідні вимоги проходження певних процедур, а саме: державної реєстрації, ліцензування і патентування деяких видів підприємництва.

Якщо державна реєстрація є загальною умовою здійснення підприємницької діяльності будь-яким суб'єктом, незалежно від виду господарювання і форми власності, то ліцензування і патентування деяких видів діяльності є спеціальними умовами здійснення окремих видів підприємництва.

Детально процедура реєстрації регламентується Положенням про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, затвердженим постановою КМ України (25.05.98 р., № 740) - далі Положення про реєстрацію. Це положення визначає порядок державної реєстрації і перереєстрації суб'єктів підприємництва незалежно від їх організаційно-правових форм власності, за виключенням окремих суб'єктів

підприємництва, для яких законами України встановлені спеціальні правила державної реєстрації, а також порядок відміни державної реєстрації.

Порівняння нині діючого положення про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності (25.05.98 р.) із раніш діючим Положенням 1994 р., дає змогу виділити такі основні зміни в порядку реєстрації:

- пред'явлення документів для реєстрації можливе не тільки особисто, а і по пошті;
- перелік документів, необхідних до пред'явлення для реєстрації, з одного боку, доповнився протоколом установчих зборів, а з іншого - виключене із пред'явлення рішення Антимонопольного комітету (хоч узгодження засновницьких документів в окремих випадках з Антимонопольним комітетом України все ж необхідне);
- місцезнаходження суб'єкта підприємництва - юридичної особи визначається не за місцем знаходження його керівного органу, як було у Положенні 1994 р., а за місцем проживання одного із засновників або за адресою приміщення, яке перебуває у його власності чи в користуванні;
- замість пред'явлення для реєстрації нотаріально засвідченої копії свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи, яка виступає засновником (одним із засновників) створюваного суб'єкта підприємництва (як було передбачено у Положенні 1994 р.) достатнє надання свідоцтва про державну реєстрацію цього засновника (засновників);
- перелік документів, необхідних для фізичних осіб, які хочуть здійснювати підприємницьку діяльність без створення юридичної особи, доповнився довідкою про включення в Державний реєстр фізичних осіб - платників податків та інших обов'язкових платежів;
- встановлений строк для перереєстрації суб'єкта підприємництва - 30 днів, протягом якого також необхідно опублікувати інформацію про причини перереєстрації: зміна назви, організаційно-правові форми власності;
- перелік підстав для відміни державної реєстрації доповнився такими підставами, як несвоєчасне повідомлення суб'єктом підприємництва про зміни його назви, організаційно-правові форми, форми власності і місцезнаходження; визнання суб'єкта підприємництва банкрутом; не подання в органи державної податкової служби податкових декларацій, документів бухгалтерської звітності згідно законодавства.

Новими положеннями, передбаченими в даній постанові є такі:

- введення прискореної (протягом одного дня) державної реєстрації (перереєстрації) суб'єкта підприємництва за більш високу плату;
- зменшення плати за видачу дублікату свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємництва;
- виплата реєструючим органом пені у розмірі 20 % реєстраційного збору за кожний день затримки реєстрації;
- положення про можливість адміністративної відповідальності посадових осіб реєструючого органу за порушення порядку реєстрації.

В деяких випадках, передбачених законодавством, сам по собі факт державної реєстрації недостатній для заняття окремими видами діяльності, вимагається також одержання ліцензії.

В ст. 4 Закону "Про підприємництво" окремі види підприємницької діяльності підлягають ліцензуванню. Ліцензія - це документ виданий Кабінетом Міністрів України, або уповноваженим ним органом виконавчої влади, згідно якої власник ліцензії має право займатись окремим видом підприємницької діяльності. Ліцензія, крім того, визначає і умови здійснення підприємництва.

Перелік органів державної влади, яким надане право видачі ліцензій затверджений Постановою КМ України "Про порядок ліцензування підприємницької діяльності" (03.07.98 р., №1020).

З моменту одержання ліцензії і виникає право підприємця здійснювати відповідний вид діяльності, яке він може реалізувати протягом дії ліцензії.

Деякі види підприємницької діяльності вимагають одержання торгового патенту - державного свідоцтва, яке засвідчує право суб'єкта підприємництва або його структурного (обособленого) підрозділу займатися ними.

Лекція 3

Інтеграція та кооперування сільськогосподарських обслуговуючих та переробних підприємств.

1. Агропромисловий комплекс України.
2. Стан виробництва і заготівель сільськогосподарської продукції в Україні
3. Форми власності і господарювання в сільському господарстві України.

1.

Агропромисловий комплекс (АПК) - це сукупність галузей народного господарства, які організаційно та економічно об'єднані спільною метою для вирішення продовольчої проблеми. АПК поділяється на три великі сфери:

I - ресурсна - це галузі, які виробляють для сільського господарства засоби виробництва промислового походження та надають інженерно-технічні послуги;

II - галузі сільського господарства, які виробляють продукцію рослинництва і тваринництва для споживання та сировину для переробної промисловості, а також лісове господарство;

III - галузі по заготівлі, зберіганню, переробці, реалізації продукції споживачу та наданню різних послуг: комунальних, побутових, громадського харчування, з будівництва, підготовки кадрів та ін.

Ресурсна сфера нараховує велику кількість галузей, які з розвитком науково-технічного прогресу збільшуються, що дає змогу сільському господарству скорочувати витрати на виробництво продукції та вивільняти частину робочої сили для використання її в інших галузях. Головними галузями цієї сфери є виробництво тракторів, різних видів комбайнів, с-г машин, машин для кормо виробництва і тваринництва, засобів захисту рослин та ін. В с.г. використовується також чимало продукції промислових підприємств: електроенергетика, нафтохімічна продукція, автомобільна, лісова, деревообробна промисловості, будівельні матеріали, меліоративна та шляхова техніка тощо. Розширення і збільшення використання засобів виробництва для с.г. дозволяє збільшувати виробничі фонди, підвищувати фондозабезпеченість виробництва та фондоозброєність праці, що створює передумови для ефективного ведення галузі.

Істотними якісними недоліками тракторів і с-г машин є недостатня їх універсалізація та уніфікація, що значно знижує потенційний рівень використання техніки; висока матеріаломісткість призводить до переуцільнення ґрунтів; спостерігається значна диспропорція між виробництвом тягових та причіпних машин. Машинобудівні заводи в Україні випускають лише 27% найменувань потрібної техніки. На її ремонті і технічне обслуговування щороку витрачається 70% коштів, які направляються на придбання нових машин, або 25% їх балансової вартості, тоді як у Франції 10%, а в США – 7%. На роботах по ремонту і обслуговуванню техніки задіяно майже в 3 рази більше працівників ніж тих хто безпосередньо працює на тракторах.

Головним завданням щодо поліпшення роботи ресурсної сфери АПК – це розробка нових та вдосконалення існуючих технічних засобів, створення надійного механізму формування і функціонування ринку засобів виробництва та інженерно-технічних послуг у сфері сільського господарства.

Друга сфера – власне сільське господарство. В свою чергу складається з трьох зон, які відповідають природнокліматичним – Степ, Лісостеп, Полісся.

Степ охоплює південну частину України, займає близько 45% загальної площі с.г. угідь і 47 % ріллі. Тут проживає близько 5 млн. чол. Сільського населення (20% загальної його чисельності). Ґрунти переважно чорноземи звичайні, середньо- та малогумусні. Зона відноситься до району з недостатнім зволоженням. У Степу вирощують зернові, кукурудзу соняшник, овочеві та баштанні культури, плоди та ягоди. З тваринництва розвинені вівчарство, м'ясне та молочне скотарство, свинарство та птахівництво

Лісостеп – центральна частина України. Площа с.г. угідь становить 36,2%, у т.ч. ріллі – 36,4%. Ґрунти переважно чорноземи звичайні та опідзолені, які характеризуються високою родючістю. Природно-кліматичні умови сприятливі для виробництва більшості сільськогосподарської продукції. У зоні вирощують переважно зернові, цукрові буряки, картоплю, плоди та ягоди, овочеві; одержують м'ясо, молоко, яйця, вовну.

Полісся

- АПК та його сфери
- АПК та коротка характеристика першої сфери
- АПК та коротка характеристика другої сфери
- АПК та коротка характеристика третьої сфери
- АПК та оптимальне співвідношення між його сферами
- Характерні особливості стану виробництва і заготівель с.г. продукції
- Форми власності
- Форми господарювання

2.

Стан виробництва та заготівель с.-г. продукції

3.

Форми власності, форми господарювання.

Існують такі основні форми підприємництва:

- приватні підприємства (товариства власників);
- товариства капіталів;
- особливі форми товариств (корпоративне підприємництво).

За формами власності розрізняють такі основні форми підприємництва:

- індивідуальні, засновані на приватній власності фізичної особи і його власній праці (фермери, дрібні товаровиробники);
- сімейні, які засновані на приватній власності і праці членів сім'ї;
- колективні, які засновані на власності трудового колективу і його членів;
- приватні, засновані на власності і праці окремого підприємця і найманий ним робочої сили;
- колективні товариства (партнерства), які засновані на власності декількох власників капіталу і найманий ними робочій силі;
- орендні, які беруться за певну плату на певний період, що дає можливість бути власником результатів праці і розпорядження майном;
- інноваційні, діяльність яких передбачає створення і використання інтелектуальної власності (патентів, ліцензій, "ноу-хау") тощо;
- спільні, засновані на об'єднанні різних форм капіталу, в тому числі із залученням іноземного капіталу;
- державні, які засновані на державній формі власності.

В розвинутих країнах світу найбільш поширеною формою підприємництва є акціонерна. Що стосується аграрної сфери економіки цих країн, тому перше місце не чисельності організаційних форм підприємництва належить фермерським господарствам.

Література:

1. Шкільов О.В. Організація виробництва і підприємницької діяльності в сільськогосподарських підприємствах. Підручник. – К.: Урожай, 1997. – 336 с.
2. Шкільов О.В. та ін. Аграрні соціально-трудові відносини: Підручник / О.В.Шкільов, О.І.Здоровцов, М.Г.Лобас, С.С.Барабан – К.: Агроінком, 1997. – 304 с.
3. Статистичний збірник "Сільське господарство України 2013 р.
4. Господарський кодекс України.

Л 4 ОРГАНІЗАЦІЯ ОРЕНДНИХ ВІДНОСИН У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

1. Поняття про оренду та об'єктивні умови її застосування у сільському господарстві

Це економічна категорія, яка виражає економічні й правові відносини між суб'єктами оренди з приводу власності на певний період і за певну плату та виникає в умовах обмеженості об'єктів власності;

Слово "оренда" від лат. "arrendare" — наймання фізичною або юридичною особою в іншій юридичній (фізичній) особи майна: основних засобів виробництва, землі, будівель, цілих майнових комплексів у тимчасове користування на певний строк і за певну плату. У Законі України «Про оренду майна державних підприємств та організацій» вона має таке визначення: «Оренда є засноване на договорі строкове платне володіння і користування майном, необхідним орендареві для здійснення підприємницької та іншої діяльності».

Оренда є економічною категорією, яка виражає економічні і правові відносини між суб'єктами (орендодавцем і орендарем) з приводу власності і виникає за умов обмеженості об'єктів власності. Як форма володіння власністю вона може здійснюватись у межах встановленого терміну і за плату".

Організація й управління виробництвом при оренді здійснюються економічними методами, а взаємовідносини керівника та виконавця замінюються на відносини замовника й підрядника. За такої форми виробничих відносин основні засоби виробництва та земля передаються його власником в оренду підряднику, а оборотні засоби надаються за ринковим принципом купівлі-продажу. Ціни на оборотні засоби за домовленістю сторін встановлюються: розрахункові (відображають витрати виробництва), договірні (з надбавками на прибутковість), ринкові (за кон'юнктурою попиту на певні види сировини і енергоресурсів).

Фонд оплати праці орендного колективу формується з валового доходу за залишковим принципом. Залежно від критерію визначення ціни на оборотні засоби з боку орендодавця-замовника на вироблену орендарем продукцію (сировину), встановлюється і відповідна на неї ціна з урахуванням таких самих показників, що й на оборотні засоби.

Орендарями можуть бути організації орендарів, створені членами трудового колективу державного підприємства, організації, їх структурних підрозділів, громадяни та юридичні особи України, іноземних держав, міжнародні організації й особи без громадянства.

Оренда реалізується у трьох її видах — як цільова, вільна та змішана.

Цільова — це такий вид внутрішньогосподарських орендних відносин, за якого орендарі виконують замовлення орендодавця щодо виробництва продукції (надання послуг) і продають (надають) орендодавцеві за наперед обумовленими ціпами.

Вільна — це оренда, орендарі за якої самі формують виробничу програму (надання послуг та інші види підприємницької діяльності), реалізують продукцію та послуги за своїми рішеннями на вільному ринку, а орендодавцеві сплачують лише орендну плату, яка обумовлена в договорі, а придбання виробничих ресурсів здійснюють у різних постачальників (в тому числі у орендодавця) за наперед складеними договорами.

Змішана — це поєднання першої та другої оренди, за якої орендарі частково виробляють продукцію (надають послуги) на замовлення орендодавця, решту реалізують за своїми рішеннями різним споживачам або розподіляють між орендарями.

2. Внутрішньогосподарські економічні взаємовідносини за умов оренди у виробничих підрозділах

Економічні взаємовідносини орендних колективів з орендодавцем та між собою встановлюються на договірній основі з урахуванням таких принципів оренди, як:

добровільний вступ до орендного колективу його членів при формуванні підрозділу;

надання з боку орендодавця прав внутрішньогосподарському орендному колективу самостійно вирішувати оперативні питання з господарської діяльності;

гарантованість виконання зобов'язань сторонами;

обґрунтованість розмірів орендної плати згідно з чинними нормативами, що обумовлено в договорі;

колективна оплата праці з диференціацією між членами трудового колективу залежно від коефіцієнта трудової участі;

взаємовідносини орендодавця і орендарів — ринкові: принцип купівлі-продажу.

Господарські відносини орендних колективів базуються на договорах. Договори містять такі основні розділи:

Предмет договору - відбивається мета орендодавця й орендаря щодо здійснення ними умов діяльності і напрямів виробничої та інших видів діяльності. Передбачаються обсяги та найменування видів продукції, яку вироблятиме орендар, а орендодавець забезпечуватиме його основними та оборотними засобами за принципом купівлі-продажу;

Зобов'язання сторін - конкретизуються кількісні та якісні показники майна й землі, що їх передає орендодавець орендарю. Земля та засоби виробництва передаються в оренду за актами передачі;

Відповідальність сторін - зазначаються показники санкцій сторін, які застосовуватимуться для учасників на випадок порушення ними договірних умов. Визначаються порядок і методика розрахунків по відшкодуванню фактичних витрат, заподіяних однією стороною іншій, та втраченої вигоди у розмірах, наперед визначених;

Загальні положення - передбачають дію сторін у випадках, передбачених договором, що складаються протягом терміну оренди і їх вирішення визначається згідно з існуючим в Україні чинним законодавством.

Особливості договору при застосуванні у підрозділах вільної внутрішньогосподарської оренди полягають у тому, що в ньому не обумовлюється структура виробництва та послуг, а кількість продукції, яку реалізує орендар орендодавцю, визначається за рішенням орендарів.

Відрахування від доходів орендарів орендодавцю на відшкодування витрат на управління, соцстрах, страхові платежі, орендну плату, фонди економічного стимулювання та інші включають до витрат орендарів на виробництво.

Засоби виробництва, придбані орендарями за рахунок фондів економічного стимулювання, є власністю орендарів і орендну плату за них не вносять.

3. Оренда в обслуговуючих і допоміжних внутрішньогосподарських формуваннях

Перехід на орендні відносини у виробничих підрозділах об'єктивно зумовлює необхідність у переході на такі ж відносини господарювання допоміжних та обслуговуючих підрозділів, використовуючи при цьому такі ж принципи взаємовідносин, якими користуються виробничі підрозділи, а саме орендно-договірні як з власником майна, так і між внутрішньогосподарськими орендними формуваннями.

а) оренда в автопарку. В основу орендних відносин в автопарку, як в інших підрозділах, покладений принцип купівлі-продажу матеріальних ресурсів і надання послуг, відображених у договорі орендодавця і орендаря. Договір, як правило, складається з усім колективом автопарку, а всередині його — з метою ліквідації знеосіблення у виконанні перевезень і оплаті праці водіїв залежно від трудового внеску кожного — автомобілі передаються в індивідуальну оренду на строк, визначений договором. Краще, якщо цей строк дорівнює амортизаційному строку експлуатації автомобіля.

У двосторонньому підрядному договорі колективу орендарів і орендодавця відображають: кількість і якість засобів, що передаються в оренду (автомобілі за марками, будівлі, обладнання тощо), їх залишкова — на дату передачі - балансова вартість; обсяг перевезень; нормативна кількість експлуатаційних ресурсів (паливе, запчастини, гума, енергозабезпечення); норми амортизаційних відрахувань; порядок розподілу госпрозрахункового доходу; розмір орендної плати.

Відображаються зобов'язання сторін: орендодавця — своєчасне забезпечення орендарів експлуатаційними ресурсами; орендаря — своєчасне й якісне перевезення вантажів відповідно до технологічних вимог перевезення вантажів. Встановлюється відповідальність сторін за порушення договірних зобов'язань і відповідні штрафні санкції.

В індивідуальному договорі з водієм відбиваються ті ж показники, що і з колективом.

Оплата праці водіїв залежить від госпрозрахункового доходу, який визначається як різниця між сумою витрат і надходжень за надані послуги. Для встановлення суми доходу по кожному автомобілю визначають розрахункову ціну за 1 т перевезеного вантажу і 1 км пробігу (годину роботи) за окремими марками машин.

Основою розрахункової ціни за транспортні послуги є сукупні витрати на експлуатацію машин, їх профілактику та ремонт, амортизацію й оплату праці з урахуванням витрат на утримання гаража та його обслуговуючого персоналу. Визначена таким чином сума збільшується

Оренда в ремонтній майстерні. Особливість орендного підряду в ремонтній майстерні полягає в тому, що колектив бере майстерню в оренду і бере на себе зобов'язання виконувати для внутрішньогосподарських орендних і інших колективів роботи з технічного обслуговування сільськогосподарської техніки та її ремонту відповідно до діючих технологій і графіків робіт, а орендодавець забезпечує колектив відповідними ресурсами (запчастини, обладнання, електроенергія тощо) і створює необхідні умови для виконання ними взятих на себе зобов'язань з оплатою за їх послуги з боку замовників.

Принцип розрахунку орендної плати за користування орендним колективом майстернею, обладнанням, електроенергією, водою та ін. ґрунтується на затратах господарства на її утримання з урахуванням коштів на сплату відповідних податків та інших платежів, передбачених кошторисом з надбавками середньої норми прибутку, пропорційно питомій вазі фондів майстерні, до їх загальної вартості в господарстві за видами і структурою.

При складанні договорів з внутрішньогосподарськими формуваннями з ремонту та технічного обслуговування машин в основу оплати за послуги кладуть витрати на виконання робіт, які включають:

оплату праці з нарахуваннями і надбавками до тарифу робітників майстерні та інженерно-технічного персоналу, амортизацію будинків і верстатного обладнання, запасні частини, інші ремонтні матеріали з урахуванням послуг постачальницьких організацій з їх націнками, а також коштів орендної плати, що сплачується колективом майстерні орендодавцю.

Оскільки різноманітність технічних засобів і ремонтних робіт не дозволяє здійснювати розрахунок розцінок за кожний вид ремонту, розрахунки оплати послуг доцільніше визначати за одну годину, витрачену на ремонт за категоріями робітників певної кваліфікації (слюсарі, токарі, газоелектрозварювальники, ковалі та ін

5. Орендна плата за засоби виробництва та землю

Для успішного розвитку орендних відносин слід правильно визначити показники, за якими найдоцільніше здійснити орендну плату, враховуючи інтереси орендодавця й орендаря і стан товарно-грошових відносин у період економічних реформ та розвитку інфляційних процесів.

На перших етапах розвитку орендних відносин, коли в оренду передавались лише засоби виробництва та будівлі, орендна плата розраховувалась на рівні амортизаційних відрахувань, виходячи з того, що балансова вартість цих засобів була стабільною. Проте з розвитком неіпередбачуваних процесів знецінення грошей, зростання цін на засоби виробництва в сотні і тисячі разів виникла потреба в постійному переоцінюванні майна — техніки, будівель, машин, обладнання тощо. З огляду на це постійною орендна плата бути не може — вона змінюється відповідно до змін ціни на засоби виробництва. Тому й виникла потреба урізноманітнити систему орендної плати, узгодивши її з даними конкретними умовами.

Орендна плата включає вибір видів і принципів орендних платежів, а також способи в розрахунку орендної плати, за видами орендна плата може бути як грошовою, так і натуральною. В свою чергу, натуральна оплата може сплачуватись як продукцією, так і працею. За її величиною вона також може бути різною — від мінімальної в розмірі амортизаційних відрахувань до максимальної на рівні розрахункової

дохідності. Це залежить від взаємовідносин орендодавця й орендаря, а також цін, які вони встановлюють на оборотні засоби та вироблену продукцію.

За умов цільової оренди, коли розрахункові ціни за продукцію визначаються на рівні сукупних затрат, складовою частиною яких є й амортизаційні відрахування за техніку, а орендна плата за землю виступає як різниця між розрахунковою ціною для орендаря і реалізаційною ціною для орендодавця, додатково орендна плата не нараховується.

При передачі орендарям засобів виробництва та землі на умовах самостійного формування ними виробничої програми і реалізації продукції орендодавець нараховує орендну плату за передані засоби виробництва та землю. За таких умов оборотні засоби: насіння, добрива, засоби захисту рослин, паливо та ін., різні послуги ремонтних майстерень, автогаража, побутове й інше обслуговування орендар отримує на основі купівлі-продажу за цінами їх вартості з певними надбавками або за договірними (ринковими).

Орендну плату за користування технікою, обладнанням, будівлями та іншими засобами визначають, виходячи з їх оцінки на момент укладення договору з урахуванням фактичного зносу і розраховують залежно від їх ремонту та відновлення. За умови, що ремонт техніки (в тому числі капітальний) здійснює орендар, орендна плата нараховується в сумі амортизаційних відрахувань на повне відновлення. За користування ремонтною майстернею орендарі сплачують лише вартість місце-дня перебування техніки у майстерні (вартість місце-дня включає електроенергію, амортизацію обладнання, будівлі та певну частку накладних витрат). За техніку, строк амортизації якої завершився, орендна плата не нараховується.

При передачі техніки в оренду враховується рік її експлуатації і орендна плата нараховується диференційовано — за нову техніку вона вища, за стару — нижча. Методика такого обчислення запропонована Т.Хеджесом. Суть її полягає в тому, що орендна плата розраховується поодиночно за такою формулою:

$$ОП = В \cdot n / \sum n + H_{П}$$

$$H_{П} = ((Ос_{ф} + Об_{ф}) / П) \cdot 100$$

де ОП — орендна плата, грн.; В — балансова вартість машин, грн.; n — зворотний рік експлуатації машин; $\sum n$ — сума ряду чисел років експлуатації машин (1+2+3+4+5+6+7+8+9 і т.д.).

Розмір орендної плати за землю залежить від її родючості, природно-кліматичних умов, інтенсивності використання, структури посівів, місця розташування ділянок, відстані до ринків збуту, наявності комунікацій, сполучень та інших факторів і може бути встановлений за домовленістю сторін в грошовій, натуральній чи змішаній формі.

Якщо орендарі вкладають кошти на поліпшення родючості землі, захист її від ерозії і т.ін., на цю ж суму зменшується орендна плата. Реалізація частини продукції орендодавцю за цінами, нижчими ринкових, орендна плата також зменшується на цю різницю. Не нараховується орендна плата і на ту частину прибутку, яку отримав колектив від інших видів діяльності (переробка продукції, виробництво різних видів товарів, надання послуг, торгівля, посередницька та інша діяльність). За ці та інші види діяльності орендний колектив сплачує податки згідно з законодавством України.

Лекція 5

Внутрішньогосподарське планування

1. Система внутрішньогосподарського планування, його принципи та методи.
2. Перспективне планування розвитку підприємства.
3. Річне планування економічного і соціального розвитку підприємства.
4. Складання технологічних карт вирощування сільськогосподарських культур.

1.

Система внутрішньогосподарського планування - це система встановлення стратегічних та оперативних напрямків господарювання, обґрунтування узгоджених пропозицій в економічному і соціальному розвитку підприємства та його підрозділів, спрямованих на задоволення попиту ринку і одержання максимально можливих прибутків.

Вихідними даними для планування є:

- показники досягнутого рівня господарської діяльності та їх аналіз;
- контрольні цифри капіталовкладень;
- норми, нормативи і ліміти на ресурси;
- ринки збуту продукції та послуг;
- нормативи податків.

Принципи планування:

1. Науковість планування передбачає врахування наукових досягнень у галузі та механізмів дії економічних законів розвитку суспільства і виробництва, мобілізація колективів на ефективне використання ресурсів виробництва і досягнення найвищих результатів.

2. Принцип єдності інтеграції, диверсифікації та збільшення виробництва полягає в використанні позитивної дії кооперування та інтеграції з іншими підприємствами щодо виробництва та переробки окремих видів продукції. Це зумовлює зниження ризиків та підвищення конкурентоздатності.

3. Принцип стратегії маркетингу. Маркетинг - це мистецтво запропонувати споживачу товар чи послугу, правильно визначити ціну і канали збуту і організувати рекламну кампанію.

4. Пропорційності і збалансованості вимагає встановлення кількісних і якісних співвідношень між взаємопов'язаними видами діяльності і елементами виробничого процесу для забезпечення найповнішого завантаження людей і машин у просторі і часі.

5. Принцип єдності політики і економіки виходить з того, що плани розвитку економіки тісно пов'язані з політикою держави, тому прогнозування і врахування при плануванні політики держави - умова вибору напрямів діяльності.

6. Принцип розвитку матеріального і культурного рівня життя передбачає врахування при плануванні змін на попит окремих видів товарів, продуктів та послуг та вимог до їх якості та цінності.

7. Принцип поєднання та узгодження перспективних та річних планів вимагає узгодженості та взаємозв'язку між напрямками діяльності і укрупненими показниками розвитку з деталізацією виробничих показників.

8. Принцип системного контролю за виконанням планів передбачає постійне та своєчасне виявлення причин відхилення від запланованих програм та пошук шляхів їх усунення, або коригування планів.

Методи планування:

- *балансовий* - встановлення пропорцій між потребою та можливостями забезпечення ресурсами;
- *розрахунково-конструктивний* - передбачає використання багатоваріантних розрахунків та вибір найоптимальнішого;
- *економіко-математичний* - застосування економіко-математичних моделей та комп'ютерної техніки для оптимізації рішень;
- *нормативний* - за показниками, які склалися в різних зонах та перевірені практикою складаються та обґрунтовуються плани.

2. Перспективне планування розвитку підприємства.

В нинішніх умовах основним документом перспективного планування є бізнес-план. Основною характерною відмінністю його від тих планів які діяли при командно-адміністративній системі господарювання є те. Що він повинен бути орієнтований на попит ринку і враховувати різнобічну діяльність підприємств щодо виробництва продукції, її переробки та інших видів діяльності: торгівля, послуги, виробництво промислових товарів, посередництво і ін.

Головна мета – забезпечення одержання максимуму прибутку.

Планові терміни бізне-плану залежать від прогнозованого строку окупності витрат, повернення кредитів, досягнення певної рентабельності. В середньому він може складати 3-7 років, подальшу перспективу неможливо передбачити через динамічний розвиток попиту та пропозиції на ринку.

Бізнес-план включає такі основні розділи:

- *Титульна сторінка* – вказується назва підприємства; організаційно-правова форма; склад засновників; адреса підприємства; розрахункові рахунки; суть діяльності (2-3 фрази); сукупна вартість капіталовкладень; передбачувані джерела надходжень коштів: власні, позичкові, акції, майнові сертифікати; роблять посилання на секретність окремих показників виробництва та збуту продукції.
- *Вступна частина (Резюме)* – коротко, лаконічно на 2-3 сторінках викладають основні положення проекту бізнес плану: чим займається підприємство, скільки коштів потрібно вкласти для досягнення намічених результатів, який очікується попит на продукцію і чому підприємство може досягти успіху, чим може зацікавити інвестора.
- *Аналіз стану галузі*. Визначається: ідея розвитку підприємства; обсяги виробництва та реалізації продукції за попередній період (3-5 років); очікувані прирости в галузі; характеристика конкурентів; якісні зміни для покращення власної конкурентоздатності; хто може бути потенційним споживачем вироблюваної продукції; на які верстви населення розрахована продукція чи послуги.
- *Виробництво продукції та надання послуг* – в динаміці наводяться кількісні показники за видами вироблюваної продукції з їх якісними характеристиками; складають план наявності та придбання основних і оборотних засобів, будівництво та реконструкція об'єктів; визначають постачальників,

підрядників та субпідрядників по виконанню окремих технологічних процесів; складають баланс потреби та наявності робочої сили, фахівців, спеціалістів і менеджерів.

- *Стратегія маркетингу* – аналіз ринку, динаміка попиту, канали збуту, ціни на продукцію, постачальники
- *Організаційний план* – передбачає визначення форми власності підприємства, розробку організаційної структури та систему управління.
- *Оцінка ризиків та їх страхування* – визначення ступеню ризику (високий, середній, низький); складових ризику (конкуренти, прорахунки в стратегії маркетингу, цін, прибутків, тощо); передбачування форм страхування ризиків (страхові поліси, альтернативні варіанти виробництва, створення страхового фонду, тощо).
- *Фінансовий план бізнес-плану*. Є заключним розділом в якому порівнюються видатки та надходження, обгрунтовується потреба в інвестиціях. Як правило складається з 3 частин:
 - 1 – зведений прогноз доходів і витрат (в перший рік з розбивкою по кварталах);
 - 2 – прогнозу грошової наявності (в перший рік з розбивкою по місяцях);
 - 3 – прогноз активів і пасивів (балансовий план)
- У додатках наводяться документи, на які є посилання в бізнес-плані: договори, розрахунки, копії документів, прейскуранти постачальників і фірм конкурентів.

3. Річне планування економічного і соціального розвитку підприємства.

До річних планів належать: план економічного і соціального розвитку підприємства; виробничі плани внутрішньогосподарських формувань; організаційно-технологічні карти вирощування окремих сільськогосподарських культур; оперативні плани по періодах сільськогосподарських робіт і плани-наряди.

а) план економічного і соціального розвитку підприємства

Відображує уточнену програму бізнес-плану і являє собою програму діяльності на поточний рік з відповідними розрахунками системи агротехнічних, зооветеринарних і організаційно-економічних заходів по досягненню прогнозованих показників і найкращому використанню резервів виробництва.

Роботу над планом починають із визначення програми по рослинництву виходячи із договорів продаж і внутрішньогосподарських потреб. Встановлюють площі культур і уточнюють сівоزمіни. Планують урожайність кожної культури. Потім програму з тваринництва: розраховують річний оборот стада та середньорічне поголів'я. Встановлюють продуктивність тварин, обсяги валової та товарної продукції; визначають норми годівлі; підраховують потребу в кормах; на літній період розробляють зелений конвеєр; Узгоджують плани розвитку тваринництва і рослинництва. Складається план землекористування з зазначенням необхідних трансформацій і природоохоронних заходів. Планується переробка сільськогосподарської продукції за її видами. Обчислюється потреба в енергетичних ресурсах і технічних засобах. Розраховується повна собівартість усіх видів продукції. Формується помісячний баланс трудових ресурсів. Планується соціальний розвиток колективу. Розрахунок прибутку, валового і чистого доходу здійснюють по кожному виду продукції.

Заключним розділом є зведений фінансовий план в якому відображають власні та залучені кошти, джерела їх надходжень та видатки (платежі до бюджету, погашення позик і ін.).

б) виробничі плани внутрішньогосподарських формувань

В умовах становлення ринкових відносин основним плановим документом внутрішньогосподарського формування є договори на продаж продукції та надання послуг.

У договорі вказують назву підприємства, його адресу, реквізити, прізвища керівників господарства та підрозділу, дату укладання. Він передбачає такі розділи: предмет договору, обов'язки сторін, загальні положення, відповідальність сторін і форс-мажорні обставини.

У першому розділі відображаються мета та напрями діяльності підрозділу, вказують види продукції, на яких умови і в які строки реалізуватиме її замовнику та на інших ринках збуту.

У другому розділі (обов'язки сторін) вихначаються їх взаємовідносини: з боку керівництва підприємства забезпечення ефективного господарювання; з боку підрозділу – ефективне використання землі, ресурсів, та дотримання виробничих зобов'язань.

Третій розділ – загальні положення. Колективу надається самостійність в вирішенні всіх оперативних питань, які стосуються організації і технології виробництва, встановлення режимів праці та відпочинку, оплати праці, розподілу госпрозрахункового прибутку з урахуванням трудового внеску кожного працівника.

Керівники та спеціалісти не втручаються в організацію робіт, за винятком випадків, коли дії загрожують здоров'ю людей і завдають шкоди навколишньому середовищу.

Матеріальна винагорода за працю здійснюється за рахунок різниці між одержаними прибутками та сплаченими видатками.

Невід'ємною складовою розділу є додатки : замовлення на виробництво продукції; договірні розрахункові ціни; акти передачі в оренду землі та майна.

Четвертий розділ – відповідальність сторін. Керівництво підприємства і внутрішньогосподарське формування несуть однакову відповідальність за порушення умов договору.

Форс-мажорні обставини. При виникненні умов які унеможливають виконання зобов'язань сторонами обумовлюються першопричини (природні катаклізми і інші некеровані процеси) і способи та шляхи їх вирішення (коректування договорів, судові рішення, чинне законодавство).

в) оперативні плани

Робочі оперативні плани складають за періодами сільськогосподарських робіт: посіву та садіння, догляду за рослинами, заготівлі кормів, збирання врожаю. Вихідними даними є технологічні карти з уточненими агротехнічними строками й вимогами щодо виконання трудових процесів. Відмінність тех. карти від оперативного плану в тому, що встановлюється кількість робочих днів та календарні періоди виконання відповідних комплексів робіт, вказують склад агрегатів, потребу в тракторах, с/г машинах, транспортних засобах і робочій силі. Складають графіки узгодження робіт по окремих операціях, планують залучення, при необхідності, додаткової техніки і робітників зі сторони. Чітко визначають маршрути руху агрегатів по ділянках і полях сівозмін. Передбачають технічне обслуговування агрегатів за місцем їх роботи, підвезення палива, насіння, добрив, відвезення зерна, побутове обслуговування і ін.

г) плани-наряди

Це завдання на виконання тих чи інших робіт виконавцю або їх групі на визначений обсяг і з фіксованим строком виконання. У планах-нарядах вказують: вид, місце, обсяг робіт, строк виконання, агротехнічні вимоги, потребу в робочій силі, а також у машинах, інвентарі, тощо; норму виробітку за видами робіт, розряд роботи і оплату праці.

Після виконання роботи за нарядом керівник підрозділу на зворотньому боці робить відмітку про виконання роботи з відміткою її якості. Цей документ дозволяє керівникам систематично контролювати хід виконання робіт, і він є підставою для списання палива, визначення його економії чи перевитрат, та нарахування заробітної плати.

4. Складання технологічних карт вирощування сільськогосподарських культур

Л 6. Земельні ресурси с.г. формувань та організація їх раціонального використання

1. Поняття і напрями раціонального землекористування
2. Стан господарського використання земельних ресурсів

1. Поняття і напрями раціонального землекористування

Раціональне землекористування означає максимальне залучення до господарського обігу всіх земель та їх ефективне використання за основним цільовим призначенням, створення найсприятливіших умов для високої продуктивності сільськогосподарських угідь і одержання на одиницю площі максимальної кількості продукції за найменших витрат праці та коштів. Охорона земельних угідь — сукупність науково обгрунтованих заходів, спрямованих на ліквідацію надмірного вилучення земельних фондів із сільськогосподарського обігу внаслідок промислового, транспортного, міського і сільського будівництва та видобутку корисних копалин, запобігання підтопленню, заболоченню засобом гідротехнічного й меліоративного будівництва, підвищення фізико-хімічних властивостей, знищення в них отруйних хімічних речовин при застосуванні мінеральних добрив та засобів захисту рослин від шкідників і хвороб, запобігання забрудненню ґрунту відходами промислового виробництва, паливом і мастильними матеріалами при виконанні сільськогосподарських робіт, захист від водної та вітрової ерозії, раціональне регулювання ґрунтотворчого процесу в умовах інтенсифікації сільськогосподарського виробництва та його індустріалізації. Отже, раціональне використання й охорона земельних ресурсів включають дві групи питань: 1) охорона, землі від виснаження і підвищення її родючості — економічна група; 2) охорона від забруднення та його попередження — екологічна група. Раціональне використання й охорона земель — два взаємопов'язаних процеси, спрямованих на підвищення продуктивних сил землі. Вони передбачають: оптимізацію розподілу земельного фонду між галузями народного господарства і якомога ефективніше його використання у кожній з них; оптимізацію структури окремих видів земельних угідь (ріллі, багаторічних насаджень, сіножатей, пасовищ, лісів, земель під водою тощо) відповідно до природно-економічних зон і районів; розробку і впровадження раціональної системи землеробства, яка включає ґрунтозахисний обробіток, удобрення; вапнування кислих та гіпсування засолених і солонцюватих ґрунтів, технологію вирощування

сільськогосподарських культур, систему сівозмін тощо; осушення заболочених і перезволожених земель та зрошення і обводнення посушливих; запобігання затопленню, підтопленню, заболоченню земель, погіршенню їх фізико-хімічних властивостей; широке використання ґрунтових мікроорганізмів для створення високородючих і стійких до ерозії ґрунтів; розробку і впровадження науково обґрунтованої системи лугівництва; розробку і впровадження раціональної системи розселення, забудови сільських та міських населених пунктів, розміщення каналів для перекидання води з багатоводних у маловодні райони, великих водосховищ, шляхів сполучення, ліній електропередач, нафтогазопроводів; розробку і впровадження еколого-економічної оцінки земель та використання її для планування розміщення і спеціалізації сільськогосподарського виробництва, визначення обсягу державних закупівель рослинницької і тваринницької продукції, витрат на виробництво і доходності сільськогосподарських підприємств, встановлення правильних, науково обґрунтованих цін.

2. Стан господарського використання земельних ресурсів

Земля — найважливіша складова природних ресурсів; основа рослинного і тваринного світу; вмістилище природних багатств; операційний базис промисловості, населених пунктів і доріг; головний засіб виробництва в сільському господарстві. Тому раціональне землекористування є обов'язковою складовою комплексної системи експлуатації та охорони природних ресурсів. Для сільського господарства найбільше значення має частина землі під назвою ґрунт — особливе природне утворення, якому властиві риси живої та неживої природи, що сформувались внаслідок тривалого перетворення поверхневих шарів літосфери під спільним взаємозумовленим впливом гідросфери, атмосфери, живих і мертвих організмів: Це одна із складових навколишнього середовища, її найважливіша властивість — родючість, яка відіграє провідну роль у житті людини, є найважливішою умовою існування і відтворення, які постійно змінюють одне одного в людських поколіннях.

Лекція 7

Засоби виробництва, організація їх раціонального використання та матеріально-технічного постачання

1. Засоби виробництва, джерела їх формування і відтворення
2. Визначення потреби в машинах і знаряддях та організація їх використання.
3. Організація матеріально-технічного постачання та агросервісного обслуговування.

1. Засоби виробництва, джерела їх формування і відтворення.

Засоби виробництва - це сукупність засобів та предметів праці, які становлять матеріальну основу виробництва і використовуються людиною при створенні будь-якого продукту.

1. Засоби виробництва, визначення та складові засобів праці
2. Засоби виробництва, визначення та складові предметів праці
3. Засоби виробництва та класифікація фондів с.г. підприємств
4. Засоби виробництва та основні фонди
5. Засоби виробництва та оборотні фонди
6. Засоби виробництва та фонди обігу
7. Поняття та складові засобів праці
8. Поняття та складові предметів праці
9. Фонди с.г. підприємств та раціональне їх співвідношення
10. Джерела відтворення основних засобів
11. Методика визначення амортизації
12. Оборотні засоби та джерела їх відтворення

2.

1. Методика визначення потреби технічних засобів в еталонних тракторах
2. Методика визначення потреби технічних засобів за марочним складом
3. Методика визначення потреби технічних засобів в заданні агростроки
4. Поняття системи машин та організаційно економічні вимоги
5. Поняття системи машин та експлуатаційно-технологічні характеристики
6. Методика визначення потреби в с.г. машинах і знаряддях
7. Методика визначення кількості транспортних засобів

3.

1. Організація технічного обслуговування та зберігання техніки
2. Організація матеріально-технічного постачання
3. Організація агросервісного обслуговування.

Л 8. Організація використання трудових ресурсів та оплата праці

Персонал підприємства.

1. Поняття, класифікація і структура персоналу підприємства
2. Система оцінки трудових ресурсів підприємства
3. Продуктивність праці: сутність, методи вимірювання і фактори зростання

1. Поняття, класифікація і структура персоналу підприємства

Основою збільшення виробництва продукції і підвищення матеріального добробуту населення є раціональне використання трудових ресурсів. Вони є головною складовою частиною продуктивних сил, а їхня праця — вирішальним фактором виробництва. Тому поряд із засобами виробництва і землею необхідним виробничим фактором (ресурсом) в усіх галузях економіки є праця.

Праця — це доцільна діяльність людини, в процесі якої створюються матеріальні блага для задоволення особистих і суспільних потреб. Праця є єдиним джерелом суспільного багатства, матеріальною основою існування і розвитку суспільства, першою умовою людського життя. Носіями здатності працювати є трудові ресурси.

Трудові ресурси — це працездатне населення, яке за своїми віковими, фізичними і освітніми даними відповідає певній сфері діяльності. Як планово-облікова категорія трудові ресурси — це населення в працездатному віці, який для чоловіків становить від 16 до 60 (16-65) років, а для жінок — від 16 до 55 (16-60) років.

Трудові ресурси країни включають усіх працездатних людей, які беруть участь у суспільному виробництві (це активна частина), а також тих, то в даний час з тих чи інших причин не працює, але потенційно здатний до праці (це потенційна частина трудових ресурсів). Ця сукупність характеризує повний запас трудових ресурсів країни.

Трудові ресурси підприємства — це сукупність працівників різних професійно-кваліфікаційних груп, які зайняті на підприємстві і входять до його облікового складу. У підприємстві, крім працездатних, у виробництві беруть участь підлітки від 12 до 16 років та особи пенсійного віку, які вступили у відповідні договірні відносини. Отже, до облікового складу трудових ресурсів підприємства включаються всі працівники, які прийняті на роботу, що пов'язана як з основною, так і неосновною його діяльністю.

Трудові ресурси підприємства беруть безпосередню участь у виробничому процесі і тоді вони стають персоналом підприємства.

Персонал підприємства — це сукупність постійних працівників, що отримали необхідну професійну підготовку і мають досвід практичної діяльності. У діяльності підприємства, крім постійних працівників, можуть брати участь також працездатні особи на підставі тимчасового трудового договору (контракту). Персонал підприємства є головним його ресурсом, від його якості та ефективності використання значною мірою залежать результати діяльності і конкурентоспроможність підприємства. Ефективність діяльності підприємства в кінцевому підсумку залежить від колективу його працівників, їх кваліфікації, вміння і бажання продуктивно працювати.

В залежності від функцій, які виконують працівники підприємства, вони поділяються на дві групи: персонал *основної діяльності* та персонал *неосновної діяльності*.

За характером виконуваних функцій персонал підприємства поділяється на такі категорії: керівники, спеціалісти, службовці, робітники.

Керівники — це працівники, що займають посади керівників підприємств та їхніх структурних підрозділів, а також їхні заступники. До них належать директори, начальники, завідувачі, керуючі, головні спеціалісти підприємства (головний агроном, головний інженер, головний бухгалтер, головний економіст тощо).

Спеціалісти — це працівники, що виконують спеціальні інженерно-технічні, економічні та інші роботи: агрономи, інженери, економісти, бухгалтери, нормувальники, юрисконсультанти, соціологи тощо.

Службовці — це працівники, що виконують суто технічну роботу, здійснюють оформлення документації, облік, контроль та господарське обслуговування. Зокрема це — діловоди, обліковці, секретарі-друкарки тощо.

Робітники — це категорія працівників, які безпосередньо зайняті у процесі виробництва продукції, виконання робіт та надання виробничих послуг. До робітників також належать двірники, прибиральниці, охоронці, кур'єри, гардеробники. Усіх робітників поділяють на *основних*, які безпосередньо беруть участь у виконанні технологічних операцій з виробництва продукції, та *допоміжних* — тих, які виконують різні підсобні операції з обслуговування основного виробництва.

Основою господарської діяльності є розподіл персоналу підприємства за професіями та спеціальностями.

Професія — це особливий вид трудової діяльності, яка потребує відповідних спеціальних знань та практичних навичок.

Спеціальність — це вид трудової діяльності в межах певної професії, який має специфічні особливості і вимагає від працівника додаткових спеціальних знань і навичок. Спеціальність визначає вид трудової діяльності в рамках однієї професії. Так, професія економіста включає спеціальності плановика, бухгалтера, фінансиста, трудовика, маркетолога. Професійний склад персоналу підприємства залежить від галузевих особливостей виробничої діяльності та характеру виробленої продукції.

Працівники кожної спеціальності поділяються в залежності від рівня кваліфікації, що базується на їхніх можливостях виконувати роботу певної складності.

Кваліфікація — це сукупність спеціальних знань та практичних навичок, що визначають ступінь підготовленості працівника до виконання робіт певної складності за відповідною спеціальністю.

Структура персоналу характеризується складом і кількісним співвідношенням окремих категорій і груп працівників підприємства. При визначенні основних напрямків розвитку підприємства необхідно визначити оптимальну чисельність персоналу для виконання виробничої програми, а також встановити необхідну чисельність працівників за окремими категоріями.

2. Система оцінки трудових ресурсів підприємства

Забезпечення ефективного використання трудових ресурсів підприємства потребує формування системи показників, які характеризують кількісні і якісні зміни персоналу і дають можливість виявити резерви повного використання всіх його категорій. Кількісна характеристика трудових ресурсів підприємства вимірюється такими показниками, як облікова, явочна і середньооблікова чисельність працівників.

Облікова чисельність працівників підприємства включає всіх постійних, тимчасових і сезонних працівників, котрих прийнято на роботу незалежно від того, перебувають вони на роботі чи відсутні з будь-яких причин. Чисельність працівників облікового складу розраховують на певну дату звітного періоду, вона включає всіх працівників, які перебувають у трудових відносинах, незалежно від форми договору.

Явочна чисельність включає всіх працівників, що звелися на роботу. Різниця між обліковою та явочною чисельністю працівників характеризує кількість цілоденних простоїв (відпустки, хвороби, відрядження та ін.) та вказує на можливі резерви у розвитку підприємства.

Середньооблікова чисельність працівників за певний період визначається як сума середньомісячної чисельності, поділена на кількість місяців у розрахунковому періоді. Так, середньорічна чисельність працівників визначається шляхом складання середньомісячної їх чисельності за всі місяці року і діленням на 12.

Кількісна характеристика трудового потенціалу підприємства може бути представлена також **річним фондом ресурсів праці** (Φ_{pn}) в людино-днях або людино-годинах. Він визначається шляхом множення середньорічної чисельності працівників (U_{cn}) на середню тривалість робочого періоду (T_{pn}) в днях або годинах:

$$\Phi_{pn} = U_{cn} \cdot T_{pn}$$

При плануванні середньорічної чисельності працівників підприємства важливим є правильне встановлення можливого **фонду робочого часу одного середньорічного працівника**. Можливий річний фонд робочого часу одного працівника визначається шляхом віднімання від календарного річного часу в днях (365 днів) кількості вихідних і святкових днів, середньої тривалості щорічної відпустки, невиходів на роботу через хворобу та з інших причин.

Річний фонд робочого часу одного працівника є нормативним показником оптимальної тривалості використання трудових ресурсів. В сільському господарстві при 6-денному робочому тижні він становить 270 днів.

Річний фонд робочого часу одного працівника визначають також у годинах. Його розраховують як добуток середньої кількості робочих тижнів у році на тривалість одного робочого тижня в годинах ($44,9 \cdot 40$). В середньому він становить 1800 людино-годин.

Рух трудових ресурсів підприємства характеризують такі показники:

1) **оборот робочої сили по прийому** (K_{on}) визначається відношенням чисельності прийнятих на роботу (U_{np}) до середньооблікової чисельності працівників за відповідний період (U_{cn}) і виражається в процентах:

$$K_{on} = \frac{U_{np}}{U_{cn}} \cdot 100$$

2) **оборот робочої сили по звільненню** (K_{oz}) визначається відношенням загальної чисельності звільнених працівників ($U_{зв}$) до середньооблікової їхньої чисельності за відповідний період (U_{cn}) і виражається в процентах:

$$K_{oz} = \frac{Q_{36}}{Q_{cn}} \cdot 100$$

3) *плинність персоналу* ($K_{пл}$) визначається відношенням чисельності працівників, звільнених за власним бажанням (Q_{30}) до середньооблікової їх чисельності за відповідний період (Q_{cn}) і виражається в процентах:

$$K_{oz} = \frac{Q_{36}}{Q_{cn}} \cdot 100$$

4) *стабільність, або «відданість» персоналу*, тобто середній стаж роботи працівника на підприємстві (K_{cn}) визначається відношенням загальної суми років роботи на одному підприємстві всього персоналу (3) до середньооблікової чисельності працівників:

$$K_{cn} = \frac{3_{cp}}{Q_{cn}}$$

5) *рівень дисципліни персоналу* (K_{pd}) визначається відношенням людино-днів неявки на роботу ($H_{яp}$) до загальної кількості відпрацьованих людино-днів (T_{ϕ}):

$$K_{pd} = \frac{H_{яp}}{T_{\phi}}$$

У сільськогосподарських підприємствах чисельність працівників закономірно зменшується. Тому важливо забезпечити їхнє повне і раціональне використання у виробництві. *Рівень використання трудових ресурсів* у сільськогосподарських підприємствах характеризують такі показники:

- 1) кількість відпрацьованих людино днів (людино-годин) одним працівником за рік;
- 2) коефіцієнт використаним трудових ресурсів.

Коефіцієнт використання трудових ресурсів (K_e) визначається відношенням фактично відпрацьованого робочого часу одним працівником за рік (T_{ϕ}) до можливого (T_n) його річного фонду:

$$K_e = \frac{T_{\phi}}{T_n}$$

Сезонність використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств характеризують такі показники:

- 1) *коефіцієнт сезонності* визначається відношенням затрат праці в місяці максимальної зайнятості працівників до середньомісячних затрат;
- 2) *розмах сезонності* визначається відношенням максимальних місячних затрат праці до мінімальних.

3. Продуктивність праці: сутність, методи вимірювання і фактори зростання

Найважливішою властивістю праці є її продуктивність, рівень якої характеризує ефективність використання персоналу підприємства. Продуктивність праці є вирішальним чинником підвищення ефективності і конкурентоспроможності виробництва. Економічна сутність продуктивності праці полягає в тому, що вона виражає співвідношення між кількістю виробленої продукції та затратами робочого часу на її виготовлення. Отже, вона характеризує ефективність затрат праці у процесі суспільного виробництва.

Продуктивність праці — це здатність конкретної праці створювати певну кількість продукції за одиницю робочого часу. Продуктивність праці підвищується, якщо збільшується виробництво продукції на одиницю робочого часу або зменшуються затрати праці на одиницю вироблюваних продуктів.

Рівень продуктивності праці в аграрних підприємствах визначається системою *прямих і обернених* показників.

До **прямих** показників належить:

- 1) виробіток продукції з розрахунку на одиницю робочого часу (людино-годину, середньорічного працівника), що безпосередньо характеризує рівень продуктивності праці. В залежності від одиниці обчислення обсягу виробництва виріток продукції виражається в натуральній або вартісній формі. Відповідно до цього рівень продуктивності праці визначається у натуральному і вартісному виразі.

Рівень продуктивності праці в **натуральному виразі** характеризують такі показники:

- 1) виробництво окремих видів продукції в натуральному виразі (ц, шт.) на одну людино-годину;

$$B = \frac{O}{T},$$

де О- обсяг виробленої продукції;

Т-витрати часу.

- 2) виробництво окремих видів продукції в натуральному виразі на одного середньорічного працівника.

$$B = \frac{O}{T},$$

Ч - середньорічна чисельність працівників;

Лекція 9 ОРГАНІЗАЦІЯ НОРМУВАННЯ ПРАЦІ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ.

1. Поняття, завдання й методи нормування праці
2. Способи вивчення трудових процесів і затрат робочого часу
3. Розрахунок норми праці на транспортних роботах

У процесі розвитку продуктивних сил суспільства виникає об'єктивна необхідність встановлення норм затрат праці на виконанні обсяги робіт чи виготовлену продукцію. Практика показує, що більшість виробничих процесів без нормування праці не може бути раціонально організована. Крім того, в умовах ринку норми праці залишаються важливим елементом розподільчих відносин у суспільстві.

В процесі нормування встановлюються норми та нормативи, які діляться на види залежно від галузевого призначення, сфери застосування, територіального розповсюдження, кваліфікації виконавців та інших факторів. Серед них слід виділити наступні.

Норма виробітку - під нею розуміють розрахунковий обсяг роботи чи виробленої продукції, який слід виконати або виробити одним чи кількома працівниками за зміну за певних природно-економічних умов. Норми виробітку вимірюються залежно від характеру виробничого процесу в гектарах, тоннах тощо.

Норма часу – являє собою затрати праці, виражені в секундах, хвилинах, годинах, на виконання одиниці роботи чи виготовлення одиниці продукції, обслуговування однієї голови худоби тощо. Норми часу використовуються переважно в ремонтно-механічних майстернях, будівельних роботах і т. ін.

Норма обслуговування – передбачає кількість тварин, одиниць обладнання і т. ін. , які мають обслуговувати протягом зміни один або декілька виконавців. Найбільшого розповсюдження набула у галузях тваринництва.

Норма чисельності – під нею розуміють кількість виконавців відповідного професійно – кваліфікаційного рівня, встановлену для обслуговування виробничої ділянки, поточної лінії, кормокухні і т. д. Вона широко використовується на тваринницьких комплексах, в складських приміщеннях і т. ін.

Останнім часом все більшого розповсюдження набувають **комплексні норми праці** – обсяги робіт, виконуваних ведучим агрегатом, взаємопов'язані операції за зміну за участю всіх безпосередніх виконавців, що зайняті на цих роботах. З метою підтримання заданої ритмічності такі норми застосовують на збиральних роботах посіві.

У практиці важливим його елементом є поняття **“норматив”**. Нормативи відображають затрати робочого часу на виконання окремих прийомів праці та їх комплексів. Приклад :затрати часу на доїння корів повороти агрегатів тощо.

Зважаючи на територіальну розповсюдженість, норми праці діляться на республіканські, зональні, обласні і місцеві. Республіканські норми використовують на території України; зональні – на території окремих 5 зон, що мають природно-господарські ознаки; обласні – в тій області, для якої вони розроблені ;місцеві –як правило, в масштабах одного господарства чи їх групи.

З огляду на галузеве призначення норми праці ділять на міжгалузеві і галузеві. Міжгалузеві можуть використовуватись у декількох галузях, приклад :автотранспорт.

За терміном дії існують постійні, сезонні, тимчасові й перспективні норми праці. Розрізняють також єдині й типові норми праці.

Відомо, що в сільському господарстві широко застосовуються різноманітні засоби виробництва і способи дії на предмети праці, це накладає свій відбиток на методику розрахунку норм праці. Залежно від особливостей трудових процесів вони діляться на ряд груп.

1. Польові механізовані роботи.
- 2.Роботи по обслуговуванню стаціонарних машин.
- 3.Транспортні роботи.
- 4.Ремонтно-механічні роботи.
- 5.Роботи по обслуговуванню тварин.
- 6.Ручні й кінно-ручні роботи.
- 7.Будівельно-монтажні й будівельно-ремонтні роботи.

Враховуються також допоміжні роботи по обслуговуванню, наладці, контролю й ремонту різного технологічного обладнання, роботи по управлінню виробництвом. Зазначені види діяльності займають різну

питому вагу в нормоутворювальному процесі і розробляються спеціалізованими організаціями відповідних закладів.

Для цього на складові елементи розчленовують процес виробництва, який являє собою сукупність трудових процесів, що об'єднуються і базуються на прийнятій технології виробництва.

2. Способи вивчення трудових процесів і затрат робочого часу

Дослідження трудових процесів і затрат робочого часу з метою їх нормування здійснюється за допомогою спеціальних спостережень. Залежно від змісту, форми запису, способу заміру та інших особливостей розрізняють Хронографію (фотографію робочого дня виконавця), хронометраж і фотохронометраж.

Хронографія (фотографія робочого дня) – це такий вид спостережень, коли протягом зміни у хронологічній послідовності фіксуються трудові прийоми в порядку їх виконання і реєструється тривалість цих прийомів. Фотографія має за мету виявлення втрат робочого часу, що уможливить поліпшення стану організації праці. Спостереження при цьому проводяться з точністю до 5 с. При реєстрації замірів застосовують переважно цифровий спосіб запису, рідше – графічний. Цифровий спосіб передбачає реєстрацію у спостережному листі спеціальної форми тривалості часу роботи та перерви в ній, при графічному – показники наводяться у вигляді окремих ліній, довжина яких відповідає величині затрат праці. Можливий і комбінований спосіб реєстрації.

Хронометраж – досліджується частина трудової операції, що циклічно повторюється протягом зміни. Об'єктом досліджень служать прийоми роботи та їх комплекси, дії та рухи виконавців. Хронометражними спостереженнями досліджують у міру необхідності основні й допоміжні роботи, такі, як повороти, завантаження сівалок насінням тощо. На ці та інші елементи трудового процесу розробляються нормативи часу, здійснюється перевірка діючих і проектних норм праці, оцінюються можливості суміщення трудових прийомів у часі, встановлюються графіки узгодження трудових прийомів.

Фотохронометраж – це комбінований вид спостережень, що включає фотографію робочого часу і хронометраж.

Технічні засоби при вивченні трудових процесів. Заміри кількісних параметрів робочою часу проводяться насамперед різного роду годинниковими механізмами. Хронометражні й фотохронометражні спостереження проводять, як правило, за допомогою секундоміра. Для виміру особливо короткострокових елементів трудового процесу застосовують хроноскопи, окремі з яких дозволяють досягнути точності замірів до 0,01 с. При аналізі трудових процесів заміри затрат робочого часу поєднують з кіно- й відеозйомкою.

Для забезпечення працездатності при різних характерах і умовах праці потрібен контроль як цих умов, так і стану організму працюючого. Для цього створена велика група приладів, найбільш важливими з яких є:

пульсотаксометр — прилад для тривалого вимірювання частоти пульсу людини;

динаморефлексометр, що призначений для дослідження періоду реакції організму людини на різні виробничі умови, а також сили й витривалості м'язів;

динамометр ручний, що використовується для визначення максимальної сили м'язів рук та передпліччя;

спірограф, що застосовується для реєстрації функціональних змін у дихальній системі робітника за різних видів фізичної праці. Спірографом вимірюють об'єм легень, кількість, частоту й форму дихання, що безпосередньо пов'язано з трудовим процесом.

Для визначення відносної вологості повітря застосовують **психрометр** аспіраційний. Прилад складається з двох термометрів — сухого й вологого, а також аспіратора. За різницею температур двох термометрів за спеціальною таблицею визначають відносну вологість повітря.

Поряд із перерахованими приладами при дослідженні організації праці й умов роботи **застосовують люксометри, шумометри, крокометри, віброметри** і ряд інших приладів. Тільки за їх допомогою можна об'єктивно оцінити стан умов праці й організацію трудових процесів, намітити заходи щодо їх вдосконалення.

3. Розрахунок норми праці на транспортних роботах

До сільськогосподарського транспорту відносять агрегати, машини, призначені для навантаження, транспортування, розвантаження та укладання різноманітних вантажів.

В процесі нормування транспортних робіт треба враховувати різноманітність вантажів, транспортних засобів та дорожніх умов, за яких переміщуються вантажопотоки. Важливого значення набувають також сезонність перевезень і пов'язані з цим метеофактори. В цілому за різних інших умов помітно впливають на час транспортування вантажів марки й склад транспортного засобу, а також вантажопідйомність.

Важливими нормоутворюючими факторами, що зумовлюють тривалість вантажно-розвантажувальних робіт, є вид і склад вантажу, способи, технологія й організація навантаження - розвантаження (навалом, у тарі,

підноскою, укладкою тощо). В народному господарстві всі вантажі залежно від об'ємної маси розділяють на чотири класи.

Продуктивність транспортних засобів багато в чому визначається допоміжними умовами - типом доріг, їх покриттям, протяжністю маршрутів та іншими факторами. Залежно від типу дорожнього покриття й стану існують три групи доріг:

I група - з удосконаленням і твердим покриттям і ґрунтові дороги в доброму стані;

II група - з удосконаленням і твердим покриттям і ґрунтові розбиті, польові дороги;

III група - гребнисті, сильно розбиті з глибокою колією.

Снігові накатані дороги в хорошому стані відносять до I групи, засніжені гребнисті - до II, а снігову цілину - до III групи.

Незалежно від способів розрахунку, норми виробітку на транспортних роботах ($H_{зм}$) розраховують за формулою

$$H_{зм} = \frac{T_{зм} - (T_{пз} + T_{в} + T_{он})}{T_p} \times Q,$$

де T_p - розрахунковий час одного рейсу, год.; Q - фактична вантажопідйомність транспортного засобу, т.

Якщо обсяг перевезень визначають в тонно-кілометрах, формула набуває вигляду:

$$H_{зм} = \frac{T_{зм} - (T_{пз} + T_{в} + T_{он})}{T_p} \times Q \times L,$$

де L - середня віддаль перевезення, км.

Тривалість одного рейсу

$$T_p = t_p + t_n + t_{пз} + t_{зв} + t_{ув},$$

де t_p , t_n , $t_{пз}$, $t_{зв}$, $t_{ув}$ - час відповідно перебування транспортного засобу в русі, навантаження, зважування й оформлення документів, ув'язку вантажів.

Л 10 ОРГАНІЗАЦІЯ ОСНОВНИХ ТРУДОВИХ ПРОЦЕСІВ У РОСЛИННИЦТВІ

1. Агротехнічні вимоги до організації трудових процесів

До організації будь-якого трудового процесу ставляться дві вимоги: технологічні й організаційно-економічні.

Технологічні вимоги — це додержання певних кількісних і якісних показників при виконанні робіт: глибини обробітку ґрунту, загортання насіння, ширини міжрядь, висоти зрізання трав, хлібів, терміну виконання робіт тощо. Особливу значимість при цьому має швидкість руху агрегатів. Сучасні тяглові машини дозволяють розвивати швидкість руху від 600 м до 40 км на годину. Проте використання цього фактора диктується технологією. Підвищена швидкість руху на оранці призводить до надмірного подрібнення скиби, розпилювання ґрунту, тому цей процес обмежується швидкістю руху до 10 км/год. При механізованому садінні розсади овочевих культур вона може бути не більше 600—800 м/год, а боронуванні сходів міжрядному обробітку просапних культур — близько 3 км/год, бо і при більшій швидкості рослини присипаються ґрунтом. Скошення зернових та обмолот валків обмежуються пропускну здатністю машин, а швидкість руху на цих роботах — 6—8 км/год. Подібні вимоги необхідні й на інших роботах — внесенні добрив, гербіцидів, сінозбиранні, силосуванні тощо.

Основою організаційно-економічних вимог є необхідність високопродуктивного використання техніки і агрегатів при мінімальних витратах виробництва, тобто має бути встановлений тісний взаємозв'язок між дотриманням технологічних вимог і раціональним використанням засобів виробництва і робочої сили.

Кожна операція повинна виконуватись в суворо визначений для неї час у єдиному виробничому темпі, визначеному певною базовою машиною, яка дозволяє раціонально використовувати всі інші допоміжні засоби.

Наприклад, при посіві зернових культур базовою ланкою є посівний агрегат, до нього слід підібрати відповідні засоби передпосівної підготовки ґрунту, доставки насіння, добрив, які б не стримували роботу посівного агрегату. На збиранні врожаю базовою машиною є комбайн, до якого підбирають машини по відвезенню і доробці зерна, що сприяє максимальному використанні комбайна.

Послідовне виконання операції, де використовується декілька різнорідних взаємопов'язаних між собою процесів (скошення зеленої маси для годівлі тварин, її відвезення, роздавання та ін.), повинне забезпечуватись

точно встановленим часом і простором, що обумовлює єдність процесу і раціональне використання живої праці.

2. Принципи організації праці та виробничих процесів

Загальними принципами раціональної організації праці та виробничих процесів є ті тенденції розвитку, що об'єктивно діють згідно з економічними законами та сформульовані як основні правила, якими необхідно керуватися при організації трудових колективів і здійсненні процесу виробництва.

Відповідно до цього можна визначити зміст таких загальних принципів, які найбільше відображають закономірності організації:

- відповідність організації праці досягнутому техніко-технологічному рівню виробництва;
- оптимальне поєднання поділу і кооперації праці, засобів, предметів праці та робочої сили, розумової і фізичної діяльності працівників;
- нормативність праці та її умов;
- матеріальну і моральну зацікавленість у підвищенні продуктивності праці.

Враховуючи і використовуючи зазначені принципи при організації трудових процесів, можна зменшити затрати живої та уречевленої праці, підвищити економічну ефективність сільськогосподарського виробництва.

3. Організація трудових процесів на основних польових сільськогосподарських роботах

Підготовка ґрунту. Серед робіт по підготовці ґрунту найбільш енергоємною є оранка. У рільництві на неї припадає близько третини витрат енергетичних потужностей. Виконується ця робота різними тракторами і плугами залежно від розміру і конфігурації полів. Найбільш широко використовується агрегат з тракторами класу 3т з чотирьох і п'ятикорпусними плугами.

До оранки пред'являються такі загальні вимоги: забезпечення доброго подрібнення ґрунту, повна заробка післязбиральних решток і органічних добрив, прямолінійність борозен, відсутність огріхів і однакова глибина на всьому полі (коливається не більше ± 2 см), мінімальна кількість роз'ємних борозен і звальних гребенів з акуратною розораністю поворотних смуг. Від якості оранки залежить якість подальшого обробітку ґрунту: культивування, боронівання, вирівнювання та ін.

Організація цього процесу полягає в підготовці до роботи агрегату, регулюванні всіх корпусів плуга і передплужника на однакову глибину, кріплення борін, щоб забезпечити перекриття плуга. Оранка з одночасним боронуванням дозволяє поліпшувати якість обробітку, аерацію, зберігати вологу.

Оранку виконують переважно загінним, загінно-петльовим і безпетльовим комбінованим способом з чергуванням загонів у звал і розвал.

Коткування здійснюють для ущільнення ґрунту і підтягування вологи до його верхнього шару в зону розміщення насіння. Застосовуються кільчато-зубчасті і кільчато-шпорові котки. Способи виконання робіт залежать від конфігурації і розмірів полів, як і при дискування – човниковий і вкругову.

Внесення добрив. Заготівля, транспортування і внесення мінеральних і органічних добрив є складним і трудомісткими процесами. Їх організація залежить від наявності технічних засобів і прийнятих технологічних схем.

Основними видами робіт при цьому є: подрібнення, навантаження у транспортні засоби, транспортування до місця внесення і внесення в ґрунт за допомогою різних розкидачів та сівалок.

Перевалочна схема передбачає доставку і накопичення добрив у місцях їх внесенням з наступним завантаженням сівалок чи розкидачів за допомогою навантажувачів. Кількість добрив, яку потрібно доставити в пункт завантаження, визначається за відомою формулою:

$$Q = \frac{L \times B_p \times H \times M}{10000},$$

де, Q – кількість завезених добрив, кг; L – довжина гону, м; B_p – робоча ширина захвату сівалки (розкидача), м; H – норма внесення добрив, кг/га; M – кількість проходів агрегату між черговими завантаженнями; 1000 – кількість m^2 в 1 га.

Основні способи руху агрегатів – човниковий і з перекриттям.

Система внесення органічних добрив залежить від механічного складу ґною, його консистенції, термінів зберігання. Перегній головним чином вносять під передпосівну культивування, дискування, а гній – під оранку. Добрива повинні рівномірно розподілятися по полю і слідом за їх внесенням зароблятися в ґрунт, тоді дія їх буде найрезультативнішою. Це водночас вимагає від виконавців чіткої взаємоузгодженості й високого рівня

організації праці, оскільки при внесенні органічних добрив та їх заробленні в ґрунт бере участь велика кількість робітників, різних машин і агрегатів.

Існує декілька способів внесення органічних добрив. Найбільш поширений – перевалочний, коли гній постійно з його накопиченням на фермах вивозиться на поле самоскидним транспортом і складається в бурти за допомогою бульдозерів.

Посів, садіння. Для забезпечення раціональної організації посівних (садивних) робіт потрібно одночасно виконати ряд додаткових робіт по підготовці насіння (посадкового матеріалу), добрив, їх навантаженні, транспортуванні до посівних агрегатів, завантаженні сівалок. Крім цього, відокремити на полі загінки, провісити лінії перших проходів, відбити поворотні смуги, визначити місця завантаження сівалок. Комплектування самих агрегатів повинно забезпечити точність висіву, рівномірність глибини заробки насіння, дотримання прямолінійності рядків, запобіганням просівам та великим перекриттям. Всі ці роботи мусять бути виконані у стислі терміни, від чого залежить кінцевий результат - вихід продукції з 1 га, що особливо важливо для зони з нестійким зволоженням.

Продуктивність посівних агрегатів значною мірою залежить від своєчасної доставки насіння, добрив та способів завантаження сівалок. Найефективнішим є спосіб механізованого завантаження насіння і добрив за допомогою автотранспорту, а при їх відсутності - з автомашин, які впритул під'їжджають до сівалок. Потреба в транспортних засобах розраховується за такою формулою:

$$K_m = \frac{W_a \cdot K_n \cdot T_o}{Q}$$

де: K_m - необхідна кількість машин-завантажувачів, одиниць; W_a - продуктивність агрегату, га/год; K_n - кількість посівних агрегатів, одиниць; T_o - час одного рейсу завантажувача (машини), год; Q - продуктивність завантажувача, т/год.

Догляд за рослинами. Серед робіт по догляду за рослинами найскладнішими організаційно є міжрядний обробіток просапних культур з одночасним підживленням мінеральними туками або рідинними добривами, боротьба з хворобами та шкідниками.

Основні вимоги до робіт по догляду за рослинами такі: рихлення ґрунту, знищення гірки, підгортання, букетування, підживлення рослин, їх обприскування та опилювання.

Обпилювання, обприскування. Поряд з агротехнічними методами боротьби з бур'янами, шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин (правильне чергування культур у сівоzmіні, підбір сталих сортів, своєчасний обробіток ґрунту, своєчасне видалення з полів післязбиральних решток тощо) широко застосовуються і хімічні методи боротьби - обпилювання і обприскування різними отрутохімікатами і гербіцидами.

Збирання врожаю. Організація збиральних робіт має найбільшу складність і найвищу трудомісткість серед усього обсягу робіт по виробництву сільськогосподарської продукції. Залежно від культури, врожайності рівня механізації праці питома вага на збиральних роботах становить 50-80%. У цьому процесі необхідно виконувати велику кількість різноманітних операцій з використанням різних машин як на самому збиранні врожаю, так і на його транспортуванні, доробці, зберіганні. Все це вимагає особливо чіткої регламентації і узгодження виконання кожної операції в часі і просторі.

З метою усунення втрат вирощеного врожаю його збирання повинно бути виконано у стислі терміни, які залежно від культури коливаються від 8-12 днів на збиранні зернових до 35-45 днів - коренеплодів, фруктів.

Організація збирання зернових культур. Передзбиральні заходи охоплюють: визначення термінів і способів збирання, систему машин, підготовку полів, складання маршрутів руху агрегатів, обслуговування агрегатів, інструктаж виконавців. До підготовки полів належать: обкошування, огороження перепон, розбивка полів на загони прокосами. Ширина обкосів повинна бути не менше 4 – 6 м, прокосів 6 – 8 м, крім цього здійснюється протипожежна оранка захисних полос.

Місткість в кузові транспортних засобів повинна відповідати кратному обсягу в бункері комбайна. При нестачі транспортних засобів доцільно застосовувати мобільні бункери – накопичувачі, які вивозять на поле і при затримці транспортного засобу зерно з комбайнів вивантажується в них.

Щоб визначити кількість транспортних одиниць для відвезення зерна, необхідно знати час заповнення одного бункера комбайна, вантажопідйомність транспортних засобів і час одного рейсу. Ці показники визначаються за формулами:

Час заповнення бункера (хв):

$$T_3 = \frac{E \cdot 60}{W \cdot y};$$

потрібна кількість транспортних одиниць для відвезення зерна:

$$K = \frac{y \cdot W \cdot T_p}{Q \cdot 60},$$

де T_3 – час заповнення бункера, хв; K – потрібна кількість транспортних засобів для відвезення зерна, одиниць; E – місткість бункерів комбайнів, ц; W – продуктивність комбайнового агрегату, ц/год; U – врожайність, ц/га; T_p – час одного рейсу транспортного засобу, хв; Q – вантажопідйомність транспортного засобу, ц.

Одночасно із збирання урожаю звільнення полів від соломи (полови) і її скиртування є складовою частиною організації збирання зернових культур. Залежно від конструктивних особливостей і обладнання комбайнів застосовують три способи механізованого збирання соломи і полови.

Збирання цукрових буряків. Організація збирання цукрових буряків починається з визначення її термінів. Для цієї культури характерним є те, що в осінній період відбувається інтенсивний приріст коренів і підвищується їх цукристість. Отже, ранні терміни збирання врожаю знижують урожайність і цукристість, а пізні – через несприятливі погодні умови (дощі, заморозки) ускладнюють збирання, призводять до втрат врожаю. Тому вибір термінів повинен визначатись наявністю збиральних засобів, природно-кліматичними умовами зони з урахуванням двох протилежних тенденцій – отримати можливо більший приріст коренів і закінчити збирання до настання несприятливої погоди.

Організація збирання картоплі здійснюється за таким же принципом, як і цукрових буряків, з тією різницею, що вся вона від комбайнів надходить на сортувальний пункт, а після (в місцях зберігання) відправляється на реалізацію, закладається на насіння та зберігання для подальшої реалізації в кагатах або картоплесховищах.

Збирання інших технічних культур: льону, конопель, хмелю, тютюну та ін. – висвітлюється в спеціальній літературі з вирощування цих культур.

Збирання овочів здійснюється протягом усього літнього періоду залежно від особливостей культури і термінів досягнення споживчої зрілості. У зв'язку з цим і різні вимоги до організації збиральних робіт.

Перший спосіб заснований на простій кооперації праці й індивідуальному обчисленні обсягу робіт (збиральної продукції) при колективній формі виконання. За таких умов кожний робітник здійснює всі операції по заготівлі продукції, її очищенні, сортуванні, в'язанні в пучки, затарюванні.

Другий спосіб передбачує комбіновану роботу трудового колективу і складну кооперацію праці, засновану на розподілі трудових функцій по збиранню, сортуванню й затарюванню продукції. При цьому одна група робітників збирає продукцію, друга її переносить з рядків до місць сортування і затарювання, третя – сортує, затарює і вантажить у транспортні засоби. Місця для сортування і затарювання визначаються на розвантажувальних смугах або на межах полів.

Основою для обчислення пропорцій між цими групами виконавців є норми виробітку, прийняті на підприємстві, рівень урожайності культури, що збирається, час одного переносу заповненої тари і визначається за формулою

$$M = \frac{W \times n}{Q \times t},$$

де: M – необхідна кількість робітників для винесення з рядків продукції, осіб; W – годинна продуктивність робітника по збору продукції, кг; n – кількість робітників по збиранню продукції, осіб; t – час одного переносу, хв.

ПІДРУЧНИКИ, НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ, МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ

Бібліотека НУБіП України

1. Шкільов О.В. Організація виробництва і підприємницької діяльності в сільськогосподарських підприємствах. – К.: “Урожай”, 1997. – 336с.
2. Єрмаков О.Ю., Балановська Т.І. Економіка і підприємництво, менеджмент: навчальний посібник. – К.: НУБіП України, 2011. – 352 с.
3. Економіка праці й соціально-трудові відносини: Підручник / Шкільов О.В., Барабан С.С., Ярославський В.А., Гаврилюк І.П., Балан О.Д., Ткачук В.А., Ланченко Є.О., Ібатуллін М.І., Гапоненко Н.В., Мельянова Л.В. За ред. д-ра екон. наук, проф. Шкільова О.В. – К.: Четверта хвиля, 2008. – 472 с.
4. Аграрні соціально-трудові відносини: Підручник / О.В. Шкільов, О.І. Здоровцов, М.Г. Лобас, С.С. Барабан – К.: Агроінком, 1997. – 304 с.
5. Оплата праці в сільськогосподарському виробництві / О.А. Аврамчук, О.Д. Балан, В.В. Вітвіцький, Ю.Я. Лузан, В.В. Павленко, О.В. Шкільов. – К.: Центр “Агропромпраця”, 2000. – 464 с.
6. *Листопад І.І.* Нормування праці в сільськогосподарських підприємствах: Навч. посібник. – Харків: ХДАУ. – 1998. – 186 с.
7. Довідник нормувальника в сільському господарстві / Л.С. Пристапчук, О.Ф. Лук’янчук, В.М. Чава та ін. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Урожай, 1980. – 216 с.
8. *Громов М.Н.* Научная организация, нормирование и оплата труда на сельскохозяйственных предприятиях: Учеб. для с.-х. вузов по экон. спец. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Агропромиздат, 1991. – 384 с.
9. Научная организация, нормирования и оплата труда в сельскохозяйственных предприятиях / А.И. Здоровцов, В.Г. Глиняный, В.П. Протасов, А.В. Шкилев, – М.: Колос, 1984. – 320 с.

Методичні матеріали

1. Практикум з організації підприємницької діяльності в сільськогосподарських підприємствах: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Шкільов О.В., Балан О.Д., Ткачук В.А. – Вид. 2-ге, доп.повн. – К.: Четверта хвиля, 2012. – 216 с.
2. Шкільов О.В. Бізнес-план підприємства: методика складання. К.:ІАЕ, 2000. – 40с.